

Πανεπιστήμιο Κύπρου
Τμήμα Τουρκικών και
Μεσανατολικών Σπουδών

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΝ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΤΑ ΤΑ
ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Η ασταθής σχέση Τουρκίας - Τουρκοκυπριακής κοινότητας
(2002-2011)

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια: Χαραλαμπία Στυλιανού

Επιβλέπων Καθηγητής: Νίκος Μούδουρος

Λευκωσία

Απρίλιος 2022

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας, στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Τουρκικών Σπουδών» και με κατεύθυνση την Ιστορία/Πολιτική, θα ήθελα να ευχαριστήσω όσους συνέβαλαν με τον τρόπο τους στην προσπάθεια αυτή.

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέπων Καθηγητή μου κύριο Νίκο Μούδουρο, όχι μόνο για την καθοδήγηση, υποστήριξη και διάθεση απαραίτητων δεδομένων που μου προσέφερε κατά τη διάρκεια της συγγραφής μου, αλλά και για την έμπνευση που μου μετέδωσε κατά την παρακολούθηση των μαθημάτων του στο πλαίσιο του προπτυχιακού και μεταπτυχιακού μου επιπέδου.

Επι προσθέτως, ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στη φιλόλογο, αδερφή μου, Σωτηρούλα Στυλιανού για τη γλωσσική επιμέλεια του κειμένου.

Τέλος, επίθυμω να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στους φίλους, στην οικογένεια και στον σύντροφό μου για όλη τη στήριξη, την άμετρη συμπαράσταση και την υπομονή τους, καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Σχέδιο Ανάν το οποίο περιλάμβανε τις παραμέτρους επίλυσης του Κυπριακού Προβλήματος, προτάθηκε από τον Γενικό Γραμματέα του Ο.Η.Ε., Κόφι Α. Ανάν και τέθηκε συγχρόνως και στις δύο κοινότητες, στις 24 Απριλίου 2004, σε δύο ξεχωριστά δημοψηφίσματα. Η παρούσα μελέτη σκοπεύει να αναδείξει τη σημασία του Σχεδίου Ανάν για τους Τουρκοκύπριους και πώς αυτό ανέτρεψε τις πολιτικές ισορροπίες της κοινότητας. Παράλληλα, επιχειρεί να παρουσιάσει πώς οι σχέσεις Τουρκίας – Τουρκοκυπριακής κοινότητας διαμορφώθηκαν, λόγω της εξωτερικής πολιτικής που εφάρμοσε το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (Adalet ve Kalkinma Partisi, AKP) για το Κυπριακό πριν και, κυρίως, μετά τα δημοψηφίσματα. Με βάση τα συμπεράσματα της μελέτης φαίνεται, ότι η ευρύτερη τουρκοκυπριακή κοινωνική συμμαχία η οποία ηγεμόνευσε ιδεολογικά και πήρε πολιτική μορφή στις «βουλευτικές» εκλογές το 2003, σε συνδυασμό με την εξωτερική πολιτική του AKP για το Κυπριακό πριν από τα δημοψηφίσματα, συνέβαλαν καθοριστικά στην περιθωριοποίηση του Τουρκοκύπριου ηγέτη, Ραούφ Ντενκτάς και της συμμαχίας του που στέκονταν ενάντια στο σχέδιο. Ωστόσο, μετά τα δημοψηφίσματα όλα φαίνεται να αλλάξαν. Οι σχέσεις Τουρκίας και Τουρκοκυπριακής κοινότητας εισήλθαν σε μια εντελώς νέα φάση. Για το AKP, το τουρκοκυπριακό «Ναι» σε συνδυασμό με την ελληνοκυπριακή απόρριψη του σχεδίου, αποτέλεσαν τη μεγαλύτερη «διπλωματική νίκη της Τουρκίας τα τελευταία 50 χρόνια». Το Κυπριακό δεν αποτελούσε πλέον πρωταρχική σημασία για το AKP. Η «νέα Τουρκία» του Ερντογάν, είχε στόχο να επιβάλει μια νεοφιλελεύθερη δομική αλλαγή στην «ΤΔΒΚ». Από αυτό το σημείο και μετά, οι σχέσεις Τουρκίας και Τουρκοκυπριακής κοινότητας, χειροτέρευαν μέρα με τη μέρα.

Λέξεις κλειδιά: Σχέδιο Ανάν, Κυπριακό Πρόβλημα, δημοψηφίσματα 2004, Τουρκοκυπριακή κοινότητα, Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (Adalet ve Kalkinma Partisi, AKP)

ABSTRACT

The Annan Plan which included the parameters for the resolution of the Cyprus Problem, was proposed by the Secretary-General of the U.N., Kofi A. Annan. Separate simultaneous referendums were held on 24 April 2004 in the two communities. This study aims at demonstrating the importance of the Annan Plan for the Turkish Cypriots and how it has shifted the community's political balance. At the same time, it aims to show how the relations between Turkey and the Turkish Cypriot community changed, as a result of the foreign policy implemented for the Cyprus Problem by the Justice and Development Party (Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP), both before but mainly after the referendums. Based on the findings of the study, it appears that the wider Turkish Cypriot social alliance that took political form during the "parliamentary" elections of 2003, in combination with AKP's foreign policy on the Cyprus Problem before the referendums, dramatically contributed to the marginalization of the Turkish Cypriot leader, Rauf Denktaş, and his alliance (who were against the plan). However, after the referendums everything changed. The relationship between Turkey and the Turkish Cypriot community entered a new phase. For AKP, the Turkish Cypriot 'Yes', in combination with the Greek Cypriot voting down of the plan, constituted the greatest "diplomatic victory of Turkey in the last 50 years". The Cyprus Problem was no longer of primary importance for AKP. Erdogan's 'New Turkey' sought to impose a neoliberal structural change in the Turkish Cypriot community. From this point onwards, the relationship between Turkey and the Turkish Cypriot community, increasingly worsened.

Keywords: Annan Plan, Cyprus Problem, 2004 referendums, Turkish Cypriot community, Justice and Development Party (Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	2
ABSTRACT.....	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	4
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ.....	6
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ / ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	7
2. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ.....	11
2.1. Η Τουρκία ανακαλύπτει ξανά τους Τουρκοκύπριους και την «ΤΔΒΚ»: Η «ΤΔΒΚ» ως παροχέας ασφάλειας για την Τουρκία.....	11
2.2. Ο αντιπολιτευτικός «παράλληλος χώρος» και το Σχέδιο Ανάν ως βασικό χαρακτηριστικό της «πολιτικής ευκαιρίας» του Κυπριακού.....	16
3. ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΛΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ (2002-2003).....	20
3.1. Τα μεγάλα συλλαλητήρια της πλατφόρμας «Κοινό Όραμα» και οι διαφορετικές μορφές του τουρκοκυπριακού κοινωνικού κινήματος.....	20
3.2. Η διάνοιξη των οδοφραγμάτων τον Απρίλιο του 2003.....	27
4. Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΝΤΕΝΚΤΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ 2004	31
4.1. Οι εκλογές τον Δεκέμβριο του 2003 και ο σχηματισμός «Κυβέρνησης Συνασπισμού» CTP-DP.....	31
4.2. Η επανέναρξη των διαπραγματεύσεων, η τελική μορφή του Σχεδίου Ανάν και η αποτυχία του σχεδίου.....	35

5. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΤΑ ΤΑ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΑ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 2009.....	40
5.1. Η σημασία του τουρκοκυπριακού «Ναι» και η «νέα Τουρκία» του Ερντογάν....	40
5.2. Ο εσωτερικός νεοφιλελεύθερος εκσυγχρονισμός της «ΤΔΒΚ»: Η Τουρκία ως ΔΝΤ της «ΤΔΒΚ».....	45
6. ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΙΣ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΤΟΥ 2011: ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΙΑΦΩΝΙΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ.....	53
6.1. Η 28 ^η Ιανουαρίου του 2011 και το σύνθημα «κοινοτική ύπαρξη»: Η ημέρα που εξοργίστηκε η Άγκυρα.....	52
6.2. Η ενίσχυση της τουρκοκυπριακής εθνο-κοινοτικής ταυτότητας.....	55
7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	59
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	61

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

AKP:	Adalet ve Kalkinma Partisi (Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης)
BDH:	Barış ve Demokrasi Hareketi (Κίνημα Ειρήνης και Δημοκρατίας)
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi (Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα)
CTP:	Cumhuriyetçi Türk Partisi (Ρεπουμπλικανικό Τουρκικό Κόμμα)
DP:	Demokrat Parti (Δημοκρατικό Κόμμα)
DSP:	Demokratik Sol Parti (Δημοκρατικό Αριστερό Κόμμα)
TKP:	Toplumcu Kurtuluş Partisi (Κόμμα Κοινοτικής Απελευθέρωσης)
UBP:	Ulusal Birlik Partisi (Κόμμα Εθνικής Ενότητας)
ΔΝΤ:	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
Ε.Ε.:	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Σ.Σ.Δ.:	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
Η.Π.Α.:	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Ο.Η.Ε.:	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Σ.Ε.Α.:	Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας
ΤΔΒΚ:	Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ / ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το Κυπριακό Πρόβλημα αποτελεί μέρος της διεθνούς πολιτικής εδώ και χρόνια. Παρά τις διάφορες προσπάθειες επίλυσης του, δεν έχει επιτευχθεί λύση μέχρι σήμερα. Η συνεχιζόμενη εκκρεμότητα του Κυπριακού Προβλήματος και η συχνή αντιπαράθεση γύρω από τις διάφορες πτυχές του στη διεθνή πολιτική σκηνή, οδήγησε στην πρωτοβουλία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) για επίλυση του προβλήματος με την κατάθεση ενός ολοκληρωμένου σχεδίου λύσης.

Το σχέδιο συνολικής λύσης του Ο.Η.Ε., γνωστό ως Σχέδιο Ανάν, ένα ογκωδέστατο κείμενο το οποίο περιλάμβανε τις παραμέτρους επίλυσης του Κυπριακού, αποτέλεσε την πλέον προσεγμένη προσπάθεια της διεθνούς κοινότητας για επίλυση του προβλήματος. Προτάθηκε από τον Γενικό Γραμματέα του Ο.Η.Ε., Κόφι Ανάν (Kofi Atta Annan) και τέθηκε συγχρόνως και στις δύο κοινότητες, στις 24 Απριλίου του 2004, σε δύο ξεχωριστά δημοψηφίσματα. Το Σχέδιο Ανάν και τα εν λόγω δημοψηφίσματα του 2004, έχουν λάβει τεράστια ερευνητική προσοχή από πολλούς μελετητές, οι οποίοι έχουν διερευνήσει αναλυτικά διάφορες πτυχές τους.

Το Σχέδιο Ανάν δεν βασίστηκε αποκλειστικά στο περιεχόμενό του, αλλά εμπλουτίστηκε και από τις δυναμικές που προκαλούσε η ταύτιση της λύσης του Κυπριακού σε επίπεδο χρονοδιαγραμμάτων, με την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.). Οι διαπραγματεύσεις ένταξης της Κύπρου στην Ε.Ε., ξεκίνησαν με κύριο στόχο την επίλυση του Κυπριακού με βάση το Σχέδιο Ανάν, πριν από την 1^η Μαΐου του 2004, όπου αναμενόταν να ενταχθεί η Κύπρος στην Ε.Ε. Εκείνη την περίοδο, η Ε.Ε. λειτουργούσε ως καταλύτης των εξελίξεων όσον αφορά το Κυπριακό Πρόβλημα.

Διάφοροι μελετητές έστρεψαν εύστοχα την προσοχή τους όσον αφορά τη θέση της διεθνούς κοινότητας σε σχέση με τους λόγους αποτυχίας μιας αμοιβαίας αποδεκτής λύσης στο Κυπριακό. Ο Κύρης για παράδειγμα εξετάζει τον ρόλο της Ε.Ε. στο Κυπριακό πριν και μετά το 2004 και υποστηρίζει ότι στη μετα-ενταξιακή περίοδο, η ικανότητα της Ε.Ε. να συνεισφέρει σε μια αμοιβαία λύση, μειώθηκε περαιτέρω σε σχέση με την προ-ενταξιακή περίοδο. Παρουσιάζει μια εικόνα του ρόλου της Ε.Ε., καθώς και της αδυναμίας της για συνολική

διευθέτηση του Κυπριακού, πριν και, κυρίως, μετά την ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε.¹ Ο Γιλμάζ (Yılmaz), από την άλλη, παρέχει μια χρήσιμη έρευνα για τη συνεχιζόμενη εκκρεμότητα του Κυπριακού Προβλήματος, σε συνδυασμό με το ειρηνευτικό σχέδιο του Γενικού Γραμματέα του Ο.Η.Ε. και εξηγεί τους λόγους που το Σχέδιο Ανάν απέτυχε στην παροχή μιας αμοιβαίας αποδεκτής λύσης. Η αποτυχία του σχεδίου, σύμφωνα με την εν λόγω μελέτη, αποδίδεται στα στρατηγικά λάθη του ίδιου του Ανάν.²

Η άνοδος του ΑΚΡ στην εξουσία της Τουρκίας το 2002, οδήγησε στη μεταβολή της πολιτικής της τουρκικής κυβέρνησης σχετικά με το Κυπριακό. Το ΑΚΡ υποστήριξε, πως το Σχέδιο Ανάν θα έπρεπε να αποτελέσει αντικείμενο διαπραγμάτευσης για την επίλυση του Κυπριακού Προβλήματος. Αυτή η πολιτική που εφάρμοσε το ΑΚΡ, πριν από την ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε. τον Μάιο του 2004, οδήγησε αρκετούς μελετητές να εστιάσουν στην εξέλιξη αυτή. Για παράδειγμα, ο Κύρης διαπιστώνει πως η ιδέα για ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε., οδήγησε το κόμμα σε έναν «εξευρωπαϊσμό» και σε μια σημαντική μετατόπιση της θέσης του στο Κυπριακό.³ Η Τσελένκ (Çelenk) αναλύει αυτή τη νέα πολιτική του ΑΚΡ εντοπίζοντας διαφορές σε σχέση με προηγούμενες τουρκικές κυβερνήσεις και υποστηρίζει ότι η αναδιάρθρωση της πολιτικής της Τουρκίας έναντι της Κύπρου δεν ήταν μόνο θέμα εξωτερικής πολιτικής, αλλά και ένα μέσο του ΑΚΡ για την ενίσχυση της εσωτερικής του θέσης, έναντι των άλλων μεγάλων πολιτικών παραγόντων στην Τουρκία.⁴

Τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων τον Απρίλιο του 2004, σηματοδότησαν την έναρξη μιας νέας περιόδου. Το σχέδιο απορρίφθηκε με ποσοστό 76% από τους Ελληνοκυπρίους, ενώ υπερψηφίστηκε με ποσοστό 65% από την Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Αρκετοί μελετητές διεξήγαγαν έρευνες σχετικά με τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων, με ορισμένους από αυτούς να επικεντρώνονται στο ελληνοκυπριακό «Όχι». Για παράδειγμα, ο Σοζέν (Sözen) και ο Όζερσαϊ (Özersay) αρχικά, παρουσιάζουν τις θέσεις των δύο πλευρών με τα βασικά τους κίνητρα για την επίλυση του Κυπριακού καθώς και τις βασικές παραμέτρους

¹ George Kyris, “The European Union and the Cyprus problem: a story of limited impetus,” *The Eastern Journal of European Studies* 3, no.1 (June 2012): 87-99.

² Muzaffer Ercan Yılmaz, “The Cyprus conflict and the annan plan: why one more failure?” *Ege Akademik Bakış Dergisi* 5, no.1 (May 2005): 29-39.

³ George Kyris, “The EU, Turkey and the Cyprus Problem: The Failure of a Catalyst?”, in *Turkey and the EU*, eds. Firat Cengiz and Lars Hoffmann (London: Routledge, 2013), 1-33.

⁴ Ayşe Aslihan Çelenk, “The Restructuring of Turkey’s Policy towards Cyprus: The Justice and Development Party’s Struggle for Power,” *Turkish Studies* 8, no.3 (September 2017): 349-363.

του Σχεδίου Ανάν. Έπειτα, εξηγούν τις θέσεις των δύο πλευρών ως προς το σχέδιο και επικεντρώνονται στις νομικές πτυχές του προβλήματος. Τέλος, καταλήγουν στο θεμελιώδες κίνητρο πίσω από την ελληνοκυπριακή απάντηση.⁵

Συνολικά, παρατηρείται ότι αρκετές έρευνες παρέχουν μια χρήσιμη θεώρηση για το συγκεκριμένο θέμα. Εντούτοις, η μελέτη αυτή σκοπεύει να αναδείξει τη σημασία του σχεδίου Ανάν για τους Τουρκοκύπριους και πώς αυτό ανέτρεψε τις πολιτικές ισορροπίες της κοινότητα. Παράλληλα, επιχειρεί να παρουσιάσει πώς οι σχέσεις Τουρκίας – Τουρκοκυπριακής κοινότητας διαμορφώθηκαν, λόγω της εξωτερικής πολιτικής που εφάρμοσε το ΑΚΡ για το Κυπριακό πριν και, κυρίως, μετά τα δημοψηφίσματα. Η έλλειψη ερευνών με βάση τα προαναφερθέντα ερευνητικά ερωτήματα, οδήγησε στην απόφαση της παρούσας μελέτης.

Η μελέτη στηρίζεται σε ποιοτική μέθοδο. Το υλικό είναι πρωτογενές, κυρίως τουρκικές και τουρκοκυπριακές εφημερίδες, και δευτερογενές. Το υλικό προέρχεται ως επί το πλείστον από βιβλιογραφική επισκόπηση, στην οποία έχει τεθεί χρονολογικό πλαίσιο, ιδιαίτερα η δεκαετία 2002-2011. Η ανάλυση διαρθρώνεται σε επιμέρους κεφάλαια και υποκεφάλαια.

Αρχικά, εξετάζονται οι γεωπολιτικές αναζητήσεις της Τουρκίας αμέσως μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η σημασία της «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου» («ΤΔΒΚ») ως παροχέας ασφάλειας για την Τουρκία. Έπειτα, παρουσιάζεται η ωρίμανση του αντιπολιτευτικού «παράλληλου χώρου» εντός της Τουρκοκυπριακής κοινότητας και η σημασία του Σχεδίου Ανάν ως βασικού χαρακτηριστικού της «πολιτικής ευκαιρίας» του Κυπριακού Προβλήματος.

Στο επόμενο κεφάλαιο, σχολιάζονται οι ενέργειες υπέρ της λύσης του Κυπριακού από το τουρκοκυπριακό κοινωνικό κίνημα τις χρονιές 2002 και 2003. Παρουσιάζονται τα συλλαλητήρια της πλατφόρμας «Κοινό Όραμα» και οι διαφορετικές μορφές του τουρκοκυπριακού κοινωνικού κινήματος, οι «φλόγες της ειρήνης» και η «Επιτροπή Επιχείρησης Διάσωσης του Μέλλοντός μας», καθώς και η διάνοιξη των οδοφραγμάτων τον Απρίλιο του 2003.

⁵ Ahmet Sözen and Kudret Özersay, “The Annan Plan: State Succession or Continuity,” *Middle Eastern Studies* 43, no.1 (January 2007): 125-141.

Το τέταρτο κεφάλαιο εστιάζει στην ιδεολογική περιθωριοποίηση του Τουρκοκύπριου ηγέτη Ντενκτάς και επικεντρώνεται στην πορεία των διαπραγματεύσεων μέχρι και τα δημοψηφίσματα στις 24 Απριλίου του 2004. Εξετάζονται οι «βουλευτικές» εκλογές τον Δεκέμβριο του 2003 και η σημασία τους. Έπειτα, παρουσιάζεται η τελική μορφή του Σχεδίου Ανάν και η αποτυχία του με βάση τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων.

Το πέμπτο κεφάλαιο καλύπτει την περίοδο μετά τα δημοψηφίσματα του 2004 μέχρι και τις «βουλευτικές» εκλογές του 2009 στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Σε αυτό το κεφάλαιο, αναλύεται η σημασία του τουρκοκυπριακού πλειοψηφικού «Ναι» και ακολούθως, η αλλαγή στους κοινωνικοοικονομικούς προσανατολισμούς της Τουρκίας. Οι νέοι προσανατολισμοί της Άγκυρας στόχευαν σε μια νεοφιλελεύθερη δομική αλλαγή στην «ΤΔΒΚ».

Το έκτο κεφάλαιο, καλύπτει την περίοδο μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση (2007-2008) μέχρι και τις τουρκοκυπριακές κινητοποιήσεις το 2011 και καταλήγει στο ότι οι σχέσεις Τουρκίας και Τουρκοκυπριακής κοινότητας, εκείνη την περίοδο, εισήλθαν σε μια εντελώς νέα φάση λόγω των νέων προσανατολισμών της Άγκυρας.

Στο τελευταίο μέρος της μελέτης, παρατίθενται τα συμπεράσματα και οι απαντήσεις στα ερωτήματα.

2. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΨΥΧΡΟ ΠΟΛΕΜΟ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ

2.1. Η Τουρκία ανακαλύπτει ξανά τους Τουρκοκύπριους και την «ΤΔΒΚ»: Η «ΤΔΒΚ» ως παροχέας ασφάλειας για την Τουρκία

Το 1989 ήταν ένα έτος θεμελιωδών αλλαγών στην παγκόσμια τάξη. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης (Ε.Σ.Σ.Δ.) και η πτώση του Τείχους του Βερολίνου επέφεραν σημαντικές αλλαγές στη διεθνή σκηνή. Η διάλυση του διπολικού διεθνούς συστήματος, οδήγησε στην αναζήτηση νέων πολιτικών μεταξύ των κρατών που επηρεάστηκαν αναπόφευκτα από το αβέβαιο περιβάλλον της μεταψυχροπολεμικής εποχής.⁶

Οι αναζητήσεις στην εποχή μετά τον Ψυχρό Πόλεμο επηρέασαν σημαντικά τις επιδιώξεις για τον νέο ρόλο και θέση που θα μπορούσε ή θα έπρεπε να έχει η Τουρκία στην αναδυόμενη νέα παγκόσμια τάξη. Αρχικά, εκφράστηκε η άποψη ότι ο γεωστρατηγικός ρόλος και η επιρροή της Τουρκίας μειώνονταν εξαιτίας της σταδιακής απώλειας της σημασίας της ως ο ακρογωνιαίος λίθος της δυτικής πολιτικής στην Ανατολική Μεσόγειο. Αντίθετα, άλλη άποψη βασίστηκε στην εκτίμηση ότι η απουσία ενός «δεδομένου εχθρού», στην προκειμένη περίπτωση της Ε.Σ.Σ.Δ, δεν θα οδηγούσε στην αποδυνάμωση της γεωστρατηγικής σημασίας της Τουρκίας καθώς καταγράφηκαν οι προοπτικές για «νέους εχθρούς και απειλές».⁷

Η πτώση της Ε.Σ.Σ.Δ. άλλαξε δραστικά το διεθνές περιβάλλον, την εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφάλεια της Τουρκίας. Η τουρκική κυβέρνηση κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες για να προσαρμόσει τις εξωτερικές σχέσεις της χώρας στη νέα κατάσταση. Μεταξύ Τούρκων αξιωματούχων, εμφανίστηκε ξανά η πεποίθηση ότι «η Τουρκία έχει να διαδραματίσει έναν ιδιαίτερο ρόλο στις διεθνείς υποθέσεις».⁸

⁶ Meltem Müftüleri Bac, “Turkey’s Predicament in the Post - Cold War Era,” *Futures: The journal of policy planning and futures studies* 28, no.3 (April 1996): 255.

⁷ Nikos Moudouros, *State of Exception in the Mediterranean: Turkey and the Turkish Cypriot Community* (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2021), 157.

⁸ Tuncay Babali, “Turkish foreign policy toward transcausia after the end of the Cold War (1991-1995),” (A Dissertation Submitted to the Department of Politics for the Degree of MA International Studies and Diplomacy, University of London, 1996), 3.

Όσον αφορά τον εξωτερικό αντίκτυπο των μεταψυχροπολεμικών αναζητήσεων της Τουρκίας, ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες ήταν οι στρατηγικές επιλογές των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (Η.Π.Α). Μετά το 1990, οι Η.Π.Α άρχισαν να αντιμετωπίζουν την Τουρκία ως σύμμαχο – κράτος που θα μπορούσε να βοηθήσει για να «καλυφθεί» το γεωπολιτικό κενό που άφησε πίσω της η απουσία της Ε.Σ.Σ.Δ. Η Τουρκία ως εκ τούτου, άρχισε σταδιακά να απεικονίζεται ως μια χώρα που θα μπορούσε να μετατραπεί σε μοντέλο ανάπτυξης για την ευρασιατική ενδοχώρα.⁹

Σταδιακά, έγινε σαφές στην Τουρκία ότι η κατάρρευση του διεθνούς διπολικού συστήματος άλλαξε τις σχέσεις της χώρας με τη Δύση αφενός, και αφετέρου ότι υπήρχαν πλέον προοπτικές για επέκταση της επιρροής της Τουρκίας στα Βαλκάνια, τη Μέση Ανατολή, τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία.¹⁰ Ωστόσο, αυτό συνοδεύτηκε από έντονες αντιφάσεις σχετικά με το περιεχόμενο των νέων γεωπολιτικών αναζητήσεων της Άγκυρας. Από την μια, η ανοικοδόμηση της περιοχής έγινε κατανοητή υπό το πρίσμα της αστάθειας και αναπαραγωγής απειλών. Από την άλλη, το γεωπολιτικό κενό που άφησε πίσω της η διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ. κατανοήθηκε ως μια ευκαιρία για την εξάπλωση της ισχύος της Τουρκίας.¹¹

Ένα σημαντικό μέρος της τουρκικής πολιτικής ελίτ, συμπεριλαμβανομένων των πρώην προέδρων Τουργκούτ Οζάλ (Turgut Özal) και Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ (Süleyman Demirel), ήταν πεπεισμένο ότι στη μεταψυχροπολεμική εποχή η Τουρκία έπρεπε να ενισχύσει τη θέση της στη Μέση Ανατολή, να βελτιώσει τους ιστορικούς δεσμούς της με τα νέα ανεξάρτητα κράτη και να χαλαρώσει τις εντάσεις της με τη Ρωσία.¹² Η τουρκική πολιτική ηγεσία εξέφραζε ένα όραμα για την Τουρκία, η οποία θα διαδραμάτιζε το ρόλο που παλιότερα διαδραμάτιζε η Οθωμανική Αυτοκρατορία στην περιοχή. Ως εκ τούτου, η αρχή της μεταψυχροπολεμικής εποχής σήμαινε την απελευθέρωση ενός «αυτοκρατορικού πάθους» στον τουρκικό εθνικισμό.¹³

⁹ Moudouros, *State of Exception*, 158.

¹⁰ Evren Baltalı, “From Geopolitical Competition to Strategic Partnership: Turkey and Russia after The Cold War,” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 16, no. 63 (September 2019): 74.

¹¹ Alper Kaliber, “Re-imagining Cyprus: The rise of Regionalism in Turkey’s Security Lexicon,” in *Cyprus: A Conflict at the Crossroads*, eds. Thomas Diez, Natalie Tocci (Manchester & New York: Manchester University Press) 118.

¹² Alexander Murinson, “Turkish Foreign Policy in the Twenty-First Century,” *The Begin-Sadat Center for Strategic Studies, Mideast Security and Policy Studies* 97, (September 2012): 10-11.

¹³ Moudouros, *State of Exception*, 160.

Η τουρκική πολιτική ελίτ ήταν πεπεισμένη ότι οι αναδυόμενες γεωπολιτικές αλλαγές στη μεταψυχροπολεμική εποχή, ωθούσαν την Τουρκία να αναπτύξει μια ευρύτερη στρατηγική προοπτική και για την Κύπρο.¹⁴ Η Κύπρος και η Τουρκοκυπριακή κοινότητα αποτελούσαν «περιοχές» που ο έλεγχος τους συνδεόταν απόλυτα και άμεσα με την «επιβίωση του τουρκικού κράτους», με τη «μοίρα της Τουρκίας». Παράλληλα, αποτελούσαν ένα «πειραματικό εργοστάσιο», όπου θα μπορούσε να δοκιμαστεί η αποτελεσματικότητα των παντουρκιστικών μεταψυχροπολεμικών οραμάτων.¹⁵

Ο φόβος της περικύκλωσης αποτελούσε ανέκαθεν σημαντικό παράγοντα της προσέγγισης της Τουρκίας για την ασφάλεια στην Κύπρο. Οι Τούρκοι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής άρχισαν να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη σημασία της Κύπρου για την εθνική άμυνα και ασφάλεια της Τουρκίας. Ο λόγος περί περικύκλωσης αναφερόταν επανειλημμένα στο πλαίσιο της επίσημης και συνηθισμένης επιχειρηματολογίας «κολλημένη στα νότια της, η Κύπρος αποτελεί σημαντική πηγή ανησυχίας για την Τουρκία».¹⁶

Οι εξελίξεις στον άξονα Ελλάδα - Κύπρου - Ε.Ε. αποδείχθηκαν καθοριστικές όσον αφορά τον προαναφερόμενο παράγοντα. Η Ελλάδα και τα κράτη στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, που υπέγραψαν συμφωνίες στρατιωτικής συνεργασίας κατά της Τουρκίας, επέτειναν τον φόβο της περικύκλωσης. Για παράδειγμα, η Κύπρος απεικονίζεται πολύ συχνά ως «ο ακρογωνιαίος λίθος της πολιτικής της Ελλάδας να περιβάλλει την Τουρκία με μια στρατηγική ζώνη εχθρικών κρατών». Το Ενιαίο Αμυντικό Δόγμα μεταξύ Ελλάδας – Κύπρου, που συνήφθη το 1993, θεωρήθηκε ως «άμεση στρατιωτική απειλή» και «απόπειρα περικύκλωσης της Τουρκίας και της “ΤΔΒΚ” από τις εχθρικές δυνάμεις».¹⁷

Η πόλωση που δημιούργησε το δόγμα του ενιαίου αμυντικού χώρου, αυξήθηκε με τους σχεδιασμούς της κυβέρνησης Γλαύκου Κληρίδη για έλευση των πυραύλων S-300 στην Κύπρο. Η εγκατάσταση ρωσικών πυραύλων S-300 εκ μέρους της κυπριακής κυβέρνησης, ερμηνεύτηκε αμέσως από την Τουρκία ως επιθετικότητα.¹⁸ Η εξέλιξη αυτή ανατροφοδότησε

¹⁴ Kaliber, “Re-imagining Cyprus,” 120.

¹⁵ Moudouros, *State of Exception*, 161.

¹⁶ Alper Kaliber, “Securing the Ground Through Securitized ‘Foreign’ Policy: The Cyprus Case,” *Security Dialogue* 36, no. 3 (September 2005): 325.

¹⁷ Kaliber, “Re-imagining Cyprus,” 118.

¹⁸ Athanasios Moulakis, “Power-Sharing and its Discontents: Dysfunctional Constitutional Arrangements and the Failure of the Annan Plan for a Reunified Cyprus,” *Middle East Studies* 43, no.4 (July 2007): 536.

το «σύνδρομο περικύκλωσης» και τις νέες αναζητήσεις ασφάλειας της Τουρκίας. Οι αρνητικές δυναμικές, με τις οποίες η Αγκυρα αντιλαμβανόταν την Κύπρο ως «χώρο απειλής», την δεκαετία του 1990, συμπληρώθηκαν από την ανακοίνωση της πρόθεσης της Κυπριακής Δημοκρατίας για πλήρη ένταξη στην Ε.Ε.¹⁹

Στη Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε. στην Κέρκυρα τον Ιούνιο του 1994, συμφωνήθηκε ότι η Κύπρος και η Μάλτα θα περιλαμβάνονταν στην επόμενη διεύρυνση για ένταξη στην Ε.Ε. Είχε προηγηθεί η έκδοση γνωμοδοτήσεως από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με την οποία αναγνωριζόταν ότι δεν υπήρχε κάποιο θεσμικό πρόβλημα για την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατία στην Ε.Ε. Μερικούς μήνες αργότερα, στις 6 Μαρτίου του 1995, το Συμβούλιο Υπουργών της Ε.Ε. αποδέχθηκε την έναρξη διαπραγματεύσεων για την ένταξη της Κύπρου ένα εξάμηνο μετά τη λήξη των εργασιών της διακυβερνητικής.²⁰

Στο πιο πάνω πλαίσιο, η ιεραρχική σχέση Τουρκίας και Τουρκοκυπριακής κοινότητας αποκτούσε νέα χαρακτηριστικά πολλαπλασιασμού της εξάρτησης και, συνεχώς, της «ανάγκης» της Τουρκίας να είναι παρόν σε κάθε πτυχή του τουρκοκυπριακού πεδίου. Ως εκ τούτου, τον Ιούλιο του 1997, η Τουρκία και η «ΤΔΒΚ» υπέγραψαν κοινή δήλωση, στην οποία αναφερόταν ότι «δεδομένης της απειλής κατά της Τουρκίας, ως αποτέλεσμα του βαρύ πυροβολικού της Νότιας Κύπρου, οι δύο πλευρές τονίζουν ότι η Τουρκία είναι σημαντική για την ασφάλεια της “ΤΔΒΚ”, επομένως η “ΤΔΒΚ” είναι εξίσου σημαντική για την ασφάλεια της Τουρκίας».²¹

Αξίζει να σημειωθεί, πως ενώ η Κυπριακή Δημοκρατία ξεκίνησε διαπραγματεύσεις πλήρους ένταξης στην Ε.Ε., μετά τη Σύνοδο Κορυφής του Λουξεμβούργου το 1997, η Τουρκία, η οποία εισήλθε στην «ψυχολογία του αποκλεισμού», μπόρεσε να αποκτήσει το καθεστώς της υποψήφιας χώρας στη Σύνοδο Κορυφής στο Ελσίνκι το 1999.²² Ωστόσο, η διευθέτηση του Κυπριακού Προβλήματος ήταν μια από τις απαραίτητες προϋποθέσεις, ώστε η Τουρκία να γίνει μέλος της Ε.Ε. Η ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. ήταν αναπόδραστα δεμένη

¹⁹ Moudouros, *State of Exception*, 162.

²⁰ Άγγελος Σύριγος, *Σχέδιο Ανάν: Οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος* (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2005): 115-116.

²¹ Moudouros, *State of Exception*, 162.

²² Ibrahim Ayberk, Sait Aksit and Ali Dayioğlu, “Bir De Facto Devlet Olarak Kuzey Kıbrıs’ta Sivil Toplum: Toplumsal Tepki, Kıbrıs Türk Sendikaları ve Türkiye’yle İlişkiler,” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 16, no. 64 (December 2019): 134.

με την επίλυση του Κυπριακού. Εκείνη την εποχή, όμως, η πολιτική της Τουρκίας στην Κύπρο βασιζόταν σε εθνικιστικές γραμμές, οι οποίες παρουσίαζαν το ζήτημα ως πρόβλημα «εθνικής υπόθεσης» και ως ζήτημα «εθνικής ασφάλειας».²³

Σχεδόν σε όλη τη δεκαετία του 1990, το εθνικιστικό πρόγραμμα στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα επικράτησε. Αναπαράχθηκε μέσω της οικοδόμησης εσωτερικών και εξωτερικών εχθρών, της προώθησης της διχοτόμησης ως μορφή προστασίας των Τουρκοκυπρίων και με τρόπο που προσαρμόστηκε στο ευρύτερο ηγεμονικό όραμα της Τουρκίας για ένα «μεγάλο τουρκικό κόσμο». Ένας από τους βασικούς πυλώνες του τουρκοκυπριακού εθνικιστικού προγράμματος ήταν η προσαρμογή της κοινότητας στο πλαίσιο του «μεγάλου τουρκικού κόσμου».

Ο Ραούφ Ντενκτάς (Rauf Denktaş), ηγέτης της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, ήταν μια προσωπικότητα που εξέφραζε τα συμφέροντα του τουρκικού κράτους στην Κύπρο. Ήταν γνωστός ως «πολεμιστής» εξαιτίας του ακλόνητου τουρκικού εθνικισμού του. Για αρκετές δεκαετίες τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και οι κρατικές ελίτ στην Τουρκία πρόβαλλαν τον Ντενκτάς ως τον πιο ένθερμο υπερασπιστή της εθνικής υπόθεσης.²⁴ Την ίδια στιγμή, μετατράπηκε και σε μια προσωπικότητα που αναπαρήγαγε την επιρροή της Τουρκίας με συμβολισμούς βάσει του εθνικιστικού οράματος του «μεγάλου τουρκικού κόσμου». Έτσι, η «ΤΔΒΚ» μετατράπηκε ιδεολογικά σε μια δομή – σύμβολο του «τουρκισμού έκτος συνόρων» και ο Ντενκτάς σε ένα σημαιοφόρο της προσπάθειας εξαγωγής του συγκεκριμένου τουρκισμού. Οι Τουρκοκύπριοι ως μέλη μιας κυπριακής κοινότητας, «εξαφανίζονταν».

Η πλήρης ιδεολογική ένταξη των Τουρκοκυπρίων και της «ΤΔΒΚ» στον ευρύτερο ηγεμονικό λόγο που αναπαρήγαγε τον «μεγάλο τουρκικό κόσμο» σήμαινε, επίσης, πως οι προσπάθειες επίλυσης του Κυπριακού Προβλήματος θα μπορούσαν να γίνουν αποδεκτές μόνο εάν εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα της Τουρκίας. Ο Τουρκοκύπριος ηγέτης ήταν σαφής στο ότι η προστασία των συμφερόντων των Τούρκων της Κύπρου σήμαινε υπεράσπιση των δικαιωμάτων που έχει η Τουρκία στην Κύπρο.²⁵

²³ Çelenk, “The Restructuring”, 350.

²⁴ Mete Hatay and Rebecca Bryant, *Turkish Perceptions of Cyprus: 1948 to the Present* (Nicosia: PRIO Cyprus Centre, 2015), 28-29.

²⁵ Moudouros, *State of Exception*, 164-165.

2.2. Ο αντιπολιτευτικός «παράλληλος χώρος» και το Σχέδιο Ανάν ως βασικό χαρακτηριστικό της «πολιτικής ευκαιρίας» του Κυπριακού

Η κορυφαία στιγμή επικράτησης του εθνικιστικού προγράμματος στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα τη δεκαετία του 1990, τουλάχιστον σε εκλογικό επίπεδο, εκφράστηκε στις «βουλευτικές» εκλογές τον Δεκέμβριο του 1998 και στις «προεδρικές» τον Απρίλιο του 2000. Στις «βουλευτικές» εκλογές τα κόμματα της Δεξιάς συγκέντρωσαν πλειοψηφία 2/3. Συγκεκριμένα, το Κόμμα Εθνικής Ενότητας (Ulusal Birlik Partisi, UBP) κατάφερε να κερδίσει ποσοστό 40,4% και 24 έδρες, ενώ το Δημοκρατικό Κόμμα (Demokrat Parti, DP) κέρδισε ποσοστό 22,6% και 13 έδρες.

Στις «προεδρικές» εκλογές η ψηφοφορία πραγματοποιήθηκε ουσιαστικά στο πλαίσιο της αντιπαράθεσης εντός της Δεξιάς, με κυρίαρχο στοιχείο τον ανταγωνισμό εξουσίας μεταξύ Ντενκτάς και Ντερβίς Έρογλου (Derviş Eroğlu). Στον πρώτο γύρο των εκλογών, ο Ντενκτάς κέρδισε ποσοστό 43,6% και ο Έρογλου 30,1%, εξέλιξη που σήμαινε την προσφυγή σε δεύτερο γύρο εκλογών. Ωστόσο, τρεις μέρες πριν από την διεξαγωγή του δεύτερου γύρου, ο Έρογλου ανακοίνωσε την αποσύρση της υποψηφιότητάς του και έτσι η πολιτική παρουσία του Ντενκτάς ανανεώθηκε για ακόμη 5 χρόνια.

Τα αποτελέσματα στις εκλογές φαίνονταν αναμενόμενα, εάν ληφθεί υπόψη τόσο ο εθνικιστικός παροξυσμός που επικράτησε σχεδόν σε όλη τη δεκαετία του 1990, όσο και η ταύτιση του τουρκοκυπριακού εθνικιστικού προγράμματος με το ευρύτερο ηγεμονικό όραμα της Άγκυρας.²⁶ Στο πρόγραμμα της νέας «κυβέρνησης» UBP-DP, οι αναφορές στον όρο «Τουρκία» αντικαταστάθηκαν με τον όρο «Μητέρα πατρίδα», ενώ όσον αφορά το Κυπριακό, δεν γινόταν καμία αναφορά για το εάν θα επιλυθεί με μια αμοιβαία αποδεκτή συμφωνία.²⁷ Τα συνεχιζόμενα αδιέξοδα στο Κυπριακό συμπληρώθηκαν από μια ολοκληρωτική αποτελμάτωση της οικονομίας.

Η «Κρίση των Τραπεζών» που προκάλεσε μεγάλη καταστροφή στον χρηματοπιστωτικό τομέα της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, μπορεί να τεθεί στην πρώτη γραμμή μεταξύ των τραυμάτων που βίωσε η Τουρκοκυπριακή κοινότητα μετά το 1974. Η κρίση, η οποία άρχισε

²⁶ Στο ίδιο, σ. 205-206.

²⁷ ΚΚΤC, Cumhuriyet Meclisi Tutamak Dergisi, 67'inci Birleşim, 15/6/2001.

να πλήττει την Τουρκοκυπριακή κοινότητα παράλληλα με ορισμένες οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις που συνέβησαν στην Τουρκία τις τελευταίες ημέρες του 1999, συνέχισε μέχρι και το 2000 και έφτασε στο αποκορύφωμά της με την οικονομική κρίση στην Τουρκία τον Φεβρουάριο του 2001. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, περισσότερες από 10 τράπεζες «κατέρρευσαν» και καταθέτες έσπευσαν να τραβήξουν τα χρήματά τους.²⁸

Καθόλου τυχαία από το 1999 και μετά, αυξήθηκαν οι αιτήσεις Τουρκοκυπρίων για να αποκτήσουν το διαβατήριο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η αυξανόμενη τάση των Τουρκοκυπρίων να διεκδικούν διαβατήρια και ταυτότητες της Κυπριακής Δημοκρατίας, δεν ήταν κάτι που περνούσε απαρατήρητο από την εθνικιστική ελίτ σε Κύπρο και Τουρκία. Ο Ντενκτάς κατηγορούσε τους συγκεκριμένους Τουρκοκύπριους ότι επιδίωκαν την καταστροφή της «ΤΔΒΚ» και συνεπώς, θα έπρεπε να αντιμετωπιστούν ως προδότες. Όταν οι Τουρκοκύπριοι υποδείκνυαν πως η κατάσταση είχε φτάσει σε επίπεδα έντασης και απελπισίας και πολλοί, μάλιστα, θα προσπαθούσαν να περάσουν στις νότιες περιοχές του νησιού, η απάντηση που έπαιρναν από μερικούς αξιωματούχους του τουρκικού κράτους ήταν: «Εάν θέλουν οι Ελληνοκύπριοι μπορούν να αποδεχτούν ολόκληρο τον πληθυσμό από την Βόρεια Κύπρο. Εάν θέλουν μπορούμε, ακόμη, να τους στείλουμε και επιπρόσθετο από την Τουρκία.»²⁹

Η πολιτική και οικονομική κατάσταση εισήλθε σε μια φάση πλήρους ακυβερνησίας, χάους και στοιχείων μιας γενικευμένης κρίσης. Ο συνδυασμός του τραύματος της τραπεζικής κρίσης με τα συνεχιζόμενα αδιέξοδα στο Κυπριακό, που προκαλούσαν την οργή και την απογοήτευση στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, είχε ως συνέπεια την υπερχείλιση του «ορίου της κοινωνικής αντίδρασης». Με αυτή την υπερχείλιση, το κίνημα της κοινωνίας των πολιτών με την ευρύτερη συμμετοχή που έχει γνωρίσει ποτέ η Τουρκοκυπριακή κοινότητα, σχηματίστηκε με το όνομα «Αυτή η χώρα είναι δική μας» (Bu Memleket Bizim Platformu).³⁰ Η τουρκοκυπριακή δεξιά και ακροδεξιά επιτέθηκαν στους συμμετέχοντες αυτής της εκστρατείας υποστηρίζοντας, ότι ήταν «προδότες και εχθροί της μητέρας πατρίδας» και «υπηρετούσαν τα συμφέροντα των Ελληνοκυπρίων».³¹

²⁸ Ayberk, Aksit and Dayıođlu, “Bir De Facto,” 135.

²⁹ KKTC, Cumhuriyet Meclisi Tutamak Dergisi, 26’inci Birleşim, 3/1/2003.

³⁰ Ayberk, Aksit and Dayıođlu, “Bir De Facto,” 136.

³¹ KKTC, Cumhuriyet Meclisi Tutamak Dergisi, 80’inci Birleşim, 4/8/2000.

Η τουρκοκυπριακή αντιπολίτευση διεκδίκησε δυναμικά την οριοθέτηση του Κυπριακού με νέους όρους. Διεκδίκησε τον επαναπροσδιορισμό του ρόλου της Τουρκίας στην κυπριακή ιστορία. Διεκδίκησε, επίσης, την επαναοριοθέτηση του δικού της ρόλου στην ίδια την κυπριακή πραγματικότητα.³² Το τουρκοκυπριακό κοινωνικό κίνημα από το 2000 κατάφερε να αμφισβητήσει την «αποκλειστικότητα» του Ντενκτάς στον καθορισμό του περιεχομένου του Κυπριακού Προβλήματος και της λύσης του. Δημιούργησε ένα «παράλληλο χώρο» και αμφισβήτησε τον ρόλο της Τουρκίας.

Η ωρίμανση αυτού του αντιπολιτευτικού «παράλληλου πολιτικού χώρου», ήταν το στάδιο εκείνο που ξεκαθάρισε πλήρως τις διαφοροποιήσεις εντός της Τουρκοκυπριακής κοινότητας για την επίλυση του Κυπριακού Προβλήματος.³³ Στο επίπεδο του επαναπροσδιορισμού των πρωταγωνιστών στην επίλυση του Κυπριακού Προβλήματος, η μαζικότητα και ο δυναμισμός της αντιπολίτευσης προκάλεσε την ανατροπή του δόγματος «η μη λύση είναι λύση». Η νέα πολιτική διεκδίκηση ήταν ξεκάθαρη ως προς το ότι «η μη λύση δεν είναι λύση».³⁴

Η πλειοψηφία της Τουρκοκυπριακής κοινότητας παρουσίαζε τα σημάδια ενός αναδύμενου κοινωνικού κινήματος με ανατρεπτικούς προσανατολισμούς. Ωστόσο, δεν μπορούσε να εκφραστεί, διότι, στη συγκεκριμένη περίπτωση, απουσίαζε μια καθοριστική «πολιτική ευκαιρία» από το εξωτερικό. Για την ανάπτυξη του κοινωνικού κινήματος, απαραίτητη ήταν και η ύπαρξη οργανωμένων δομών που να εγγυόνταν τη σταθερότητα της κινητοποίησης. Η πλατφόρμα «Αυτή η χώρα είναι δική μας» και το πολιτικό πλαίσιο που επέβαλε στις κινητοποιήσεις, προέβαλλαν την εναλλακτική κοινή ταυτότητα και στόχους αυτού του κινήματος. Επομένως, αυτό που θα συμπλήρωνε την ανατροπή των ισορροπιών, ήταν μια εξωτερική «πηγή» με επιρροές προς όφελος της οργανωμένης αντιπολίτευσης.

Η «πολιτική ευκαιρία» στην περίπτωση των Τουρκοκυπρίων συνδύασε δύο κύρια χαρακτηριστικά. Το πρώτο, ήταν η πρωτοβουλία του Ο.Η.Ε. για την επίλυση του Κυπριακού με την κατάθεση ενός ολοκληρωμένου σχεδίου λύσης. Το δεύτερο χαρακτηριστικό, ήταν η αλλαγή της στάσης της Τουρκίας ενώπιον της συγκεκριμένης πρωτοβουλίας – σχεδίου του Ο.Η.Ε. Η λειτουργία του Σχεδίου Ανάν ως βασικό χαρακτηριστικό της «πολιτικής ευκαιρίας»

³² Αναγνωστοπούλου, *Τουρκικός Εκσυγχρονισμός*, 242.

³³ Στο ίδιο, σ. 246-247.

³⁴ Στο ίδιο, σ. 289.

για την τουρκοκυπριακή αντιπολίτευση, δεν βασίστηκε μόνο στο περιεχόμενό του αλλά, επίσης, εμπλουτίστηκε από τις δυναμικές που προκαλούσε η ταύτιση της λύσης του Κυπριακού σε επίπεδο χρονοδιαγραμμάτων με την ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε. και την ενίσχυση των ευρωπαϊκών προοπτικών της ίδιας της Τουρκίας.³⁵

Στις αρχές του 2000, καθώς το ΑΚΡ στην Τουρκία ανέπτυξε μια στρατηγική επιβίωσης και απόκτησης της εξουσίας, αναγκάστηκε να έρθει αντιμέτωπο με το Κυπριακό. Μετά την Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε. στο Ελσίνκι το 1999, όπου μπόρεσε να αποκτήσει το καθεστώς της υποψήφιας χώρας στην Ε.Ε., το Κυπριακό απέκτησε ιδιαίτερη σημασία στην πορεία της Τουρκίας.³⁶ Με τις εκλογές του 2002, όταν το ΑΚΡ ανέλαβε την εξουσία, προσπάθησε αμέσως να ενισχύσει τη δική του θέση και νομιμότητα απέναντι στο στάτους κβο που εκπροσωπούσαν τα άλλα πολιτικά κόμματα, αλλά και απέναντι στη στρατιωτική – πολιτική γραφειοκρατία στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική.³⁷ Η αλλαγή αυτή από το ΑΚΡ, αποτελούσε ουσιαστικά και μια πρόκληση ενάντια στην παραδοσιακή αντίληψη του στρατού σε σχέση με την ταύτιση του Κυπριακού με την εθνική ασφάλεια της Τουρκίας.

Η άνοδος του ΑΚΡ στην εξουσία οδήγησε στη μεταβολή της πολιτικής της τουρκικής κυβέρνησης για την Κύπρο. Αμέσως μετά τις γενικές εκλογές, ο αρχηγός του κόμματος, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν (Recep Tayyip Erdoğan), τόνισε την ανάγκη για δραστικές αλλαγές στις πολιτικές που ακολουθούσε η χώρα τα τελευταία 30 χρόνια. Ανέφερε, μάλιστα, πως η Τουρκία δεν μπορούσε να καταλήξει σε συμφωνίες μέσω πολιτικών που εξυπηρετούσαν το στάτους κβο, και αντ' αυτού υποστήριξε μια ριζική αλλαγή στη στάση της Τουρκίας απέναντι στο θέμα. Τόσο ο Υπουργός Εξωτερικών, Αμπντουλλάχ Γκιούλ (Abdullah Gül), όσο και ο Ερντογάν, δήλωναν συχνά πως «η λύση του Κυπριακού ήταν απαραίτητη για την Τουρκία» με βάση το Σχέδιο Ανάν.³⁸

³⁵ Moudouros, *State of Exception*, 231-232.

³⁶ Niyazi Kızılyürek, *Από τον Κεμαλισμό στον Ερντογανισμό: Η πορεία της σύγχρονης Τουρκίας και οι Τουρκοκύπριοι* (Λεμεσός: Εκδόσεις Ετεροτοπία, 2021), 239.

³⁷ Ayberk, Aksit and Dayioğlu, “Bir De Facto,” 138.

³⁸ Çelenk, “The Restructuring,” 350-351.

3. ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΛΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ (2002-2003)

3.1. Τα μεγάλα συλλαλητήρια της πλατφόρμας «Κοινό Όραμα» και οι διαφορετικές μορφές του τουρκοκυπριακού κοινωνικού κινήματος

Ο Γενικός Γραμματέας του Ο.Η.Ε., Ανάν, στις 11 Νοεμβρίου 2002 παρουσίασε την πρώτη εκδοχή του σχεδίου στους ηγέτες των δύο κοινοτήτων, Ντενκτάς και Κληρίδη, καθώς και στις εγγυήτριες χώρες Τουρκία, Ελλάδα και Μεγάλη Βρετανία. Σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα του σχεδίου, οι δύο κοινότητες θα συζητούσαν και έπειτα, θα υπέγραφαν τη συμφωνία από τις 18 Νοεμβρίου έως τις 12 Δεκεμβρίου του 2002, στη Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε. στην Κοπεγχάγη. Έτσι, η ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε. θα γινόταν με βάση το νεοσύστατο «Κοινό Κράτος». Στις 30 Μαρτίου του 2003, το σχέδιο θα διεξαγόταν σε δημοψηφίσματα και στις δύο κοινότητες. Εάν προέκυπταν θετικά αποτελέσματα στα δημοψηφίσματα, η επανενωμένη Κύπρος θα υπέγραφε τη συμφωνία ένταξης στην Ε.Ε. στις 16 Απριλίου του 2003.

Η δυναμική που δημιούργησε η κατάθεση του σχεδίου του Ο.Η.Ε. ήταν καταλυτική και εκφράστηκε σχεδόν αμέσως με την ανατροπή των πολιτικών ισορροπιών στην κοινότητα. Ήδη από τον Αύγουστο του 2002 ιδρύθηκε η πλατφόρμα «Κοινό Όραμα» (Ortak Vizyon), η οποία υποστήριξε το σχέδιο ως βάση για τις συνομιλίες για την επίλυση του Κυπριακού. Είχε γίνει ένας γιγαντιαίος όμιλος με τη συμμετοχή 91 οργανωμένων ομάδων. Ο συνολικός αριθμός των μελών που την εκπροσωπούσε ξεπερνούσε τις 38 χιλιάδες.³⁹ Ο δυναμικός χαρακτήρας της πλατφόρμας «Κοινό Όραμα» δημιούργησε τις συνθήκες που επιτάχυναν την απομόνωση του Ντενκτάς.⁴⁰

Ο Ντενκτάς, ο οποίος εναντιωνόταν σε κάθε μορφή επίλυσης που προέβλεπε τη συνύπαρξη με τους Ελληνοκύπριους, στεκόταν ανοιχτά ενάντια στο Σχέδιο Ανάν και ενεργοποιώντας τις διασυνδέσεις του στην Άγκυρα, διεξήγαγε μια καμπάνια τόσο ενάντια στη δική του κοινότητα όσο και ενάντια στην κυβέρνηση ΑΚΡ.⁴¹ Η συμμαχία του Ντενκτάς στην

³⁹ Mustafa Semih Mehmetçik, “1974 sonrası Kıbrıslı Türklerin kimlik arayışı ve siyasallaşma süreci,” in *Kıbrıslılık*, ed. Mehmet Hasgüler (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008), 196-197.

⁴⁰ Moudouros, *State of Exception*, 234.

⁴¹ Kızılyürek, *Από τον Κεμαλισμό*, 240.

Άγκυρα περιλάμβανε κυρίως τις υψηλότερες βαθμίδες του Υπουργείου Εξωτερικών και του στρατού, καθώς και τον πρόεδρο του κράτους Αχμέτ Νετζντέτ Σεζέρ (Ahmet Necdet Sezer).⁴² Παρόλο που το ΑΚΡ βρισκόταν στην εξουσία, ήταν ακόμα ένα νεοσύστατο κόμμα το οποίο αδυνατούσε να αντεπεξέλθει από μόνο του έναντι στους δυνατούς του αντιπάλους. Ακολούθησε τη ρήση «οποίος πέφτει στη θάλασσα αγκαλιάζει και το φίδι». Το ΑΚΡ αγκάλιασε τις τουρκοκυπριακές δυνάμεις της λύσης.⁴³

Έτσι, μέχρι και το τέλος του 2002, το 51% των Τουρκοκυπρίων δήλωνε, ότι δεν εμπιστευόταν την προσέγγιση του Τουρκοκύπριου ηγέτη στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για τη διευθέτηση του Κυπριακού. Αυτές οι συνεχείς αλλαγές που ανέτρεπαν την κοινωνική και ιδεολογική ισορροπία έναντι του Ντενκτάς, είχαν στρατηγική σημασία. Η γενική κινητοποίηση της αντιπολίτευσης κατάφερε, ακόμη και μέσα από μεγάλες δυσκολίες, να εκφράσει μια εντελώς διαφορετική βούληση. Αυτή η εξέλιξη σήμαινε, ότι ο Ντενκτάς και η συμμαχία του στην Άγκυρα δεν αντιπροσώπευαν πλέον τη βούληση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Από εκείνο το σημείο και έπειτα, οι Τουρκοκύπριοι περιστράφηκαν αποκλειστικά γύρω από το Σχέδιο Ανάν και την προοπτική λύσης του Κυπριακού ως απελευθέρωση από την καθημερινή «έγκλειστη» ζωή της κοινότητας. Το σχέδιο καθ' εαυτόν μετατράπηκε σε ένα εναλλακτικό πολιτικό πρόγραμμα με συγκεκριμένες προβλέψεις για αλλαγές στην καθημερινή ζωή της κοινότητας. Αυτή ακριβώς η δυναμική της «πολιτικής ευκαιρίας», ήταν που οδήγησε στην ενδυνάμωση του κοινωνικού κινήματος. Συνεπώς, κάθε ξεχωριστό τμήμα της ευρύτερης συμμαχίας της αντιπολίτευσης θα μπορούσε, αν και με διαφορετικές αντιλήψεις, να εντοπίσει λόγους στο κείμενο για να το υποστηρίξει.⁴⁴

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο συνολικής πόλωσης, η πλατφόρμα «Κοινό Όραμα» πραγματοποίησε στις 27 Νοεμβρίου του 2002 την πρώτη μαζική διαδήλωση για την υποστήριξη του σχεδίου. Για τους συμμετέχοντες στη διαδήλωση θα ήταν अपαράδεχτο να χαθεί η ιστορική ευκαιρία στις 12 Δεκεμβρίου του 2002, με τη Σύνοδο Κορυφής της Ε.Ε. στην

⁴² Tozun Bahçeli and Sid Noel, "The Rise of the AK Party and Ankara's Changing Role: Paving the Way for the 'Yes'," in *Reunifying Cyprus: The Annan Plan and Beyond*, eds. Andrekos Varnava and Hubert Faustmann (London: I.B. Tauris, 2009), 240.

⁴³ Kızılyürek, *Από τον Κεμαλισμό*, 240.

⁴⁴ Moudouros, *State of Exception*, 235-236.

Κοπεγχάγη.⁴⁵ Κατά τη διάρκεια του συλλαλητηρίου, περισσότεροι από 15 χιλιάδες διαδηλωτές γέμισαν την πλατεία Ινονού (İnönü Meydanı) στη Λευκωσία. Οι πολίτες προσήλθαν κατά ομάδες στην πλατεία, με πανό και φωνάζοντας διάφορα συνθήματα όπως «Η ειρήνη δεν εμποδίζεται στην Κύπρο», «Αυτή η χώρα είναι δική μας, δική μας θα παραμείνει», «Ενότητα, αγώνας, αλληλεγγύη», «Είμαστε ο λαός, έχουμε δίκιο, θα νικήσουμε».⁴⁶ Η επίλυση του Κυπριακού Προβλήματος συνδέθηκε αναπόσπαστα με την ένταξη στην Ε.Ε. και ως εκ τούτου, ένα μεγάλο ποσοστό της κοινότητας δεν ήθελε να χαθεί αυτή η ευκαιρία.⁴⁷

Στις 10 Δεκεμβρίου του 2002, ο Γενικός Γραμματέας κατέθεσε τη δεύτερη εκδοχή του σχεδίου του, την οποία έπρεπε να αποδεχθούν οι δύο πλευρές πριν από την συνάντηση στην Κοπεγχάγη.⁴⁸ Ωστόσο, η διπλωματική αποτυχία στην Κοπεγχάγη τη 12^η Δεκεμβρίου, οδήγησε σε νέο χρονοδιάγραμμα για την έγκριση του σχεδίου λύσης. Ο Ανάν όρισε την 28^η Φεβρουαρίου του 2003 ως την επόμενη σημαντική ημερομηνία για την υπογραφή του σχεδίου και την υποβολή του σε δημοψηφίσματα τον Μάρτιο του ίδιου χρόνου. Αυτή η εξέλιξη, αύξησε την κινητοποίηση της αντιπολίτευσης και το συνολικό επίπεδο πόλωσης. Έτσι, η δεύτερη μαζική διαδήλωση της πλατφόρμας, έλαβε χώρα στις 26 Δεκεμβρίου του 2002. Αυτή τη φορά, μεγαλύτερο πλήθος ξεχείλισε στις πλατείες, φτάνοντας περίπου τις 50-60 χιλιάδες. Το μέγεθος και οι δυνατότητες του κινήματος αύξησαν την «απόγνωση» της τουρκοκυπριακής εθνικιστικής ελίτ.

Μια από τις σημαντικότερες στιγμές του τουρκοκυπριακού κοινωνικού κινήματος, υπήρξε η διοργάνωση του συλλαλητηρίου στις 14 Ιανουαρίου του 2003.⁴⁹ Δύο μέρες πριν από το συλλαλητήριο, στις 12 Ιανουαρίου του 2003, η τουρκοκυπριακή εφημερίδα *Kıbrıs*, ανέφερε ότι στόχος του συλλαλητηρίου ήταν η συγκέντρωση 80 χιλιάδων ατόμων στην πλατεία Ινονού στη Λευκωσία, όπου καλούσε τον λαό να δείξει για άλλη μια φορά την αποφασιστικότητά του. Έπειτα, στο ίδιο άρθρο, υπογραμμιζόταν η αντίθεση του Τουρκοκύπριου ηγέτη, ο οποίος εξέφραζε ανοιχτά την οργή του για τις διαδηλώσεις και μάλιστα, οι οικείοι του

⁴⁵ Mehmetçik, “1974 sonrası Kıbrısı,” 198.

⁴⁶ “Kıbrıs Türkü, kararını verdi: Çözüm ve AB”, *Kıbrıs*, 28/11/2002.

⁴⁷ Kızılyürek, *Από τον Κεμαλισμό*, 240.

⁴⁸ Συρίγος, *Σχέδιο Ανάν: Οι κληρονομίες του παρελθόντος*, 125.

⁴⁹ Moudouros, *State of Exception*, 236-237.

χρησιμοποιούσαν ακόμη και υβριστικές εκφράσεις κατά των διοργανωτών και των συμμετεχόντων του συλλαλητηρίου.⁵⁰

Στις 14 Ιανουαρίου 2003 πραγματοποιήθηκε η «μεγαλύτερη πολιτική διαδήλωση στην ιστορία της «ΤΔΒΚ», στην οποία «ένας στους τέσσερεις Τουρκοκύπριους ήταν παρών». Το πλήθος έδειξε για άλλη μια φορά την επιθυμία του για λύση και ένταξη στην Ε.Ε.⁵¹ Οι συμμετέχοντες στο συλλαλητήριο ξεπέρασαν τις 60 χιλιάδες. Παρ' όλες τις πιέσεις και τις προκλήσεις, ο κόσμος ζητούσε λύση και ένταξη στην Ε.Ε. Παρευρέθηκαν εργάτες, δημόσιοι υπάλληλοι, καταστηματάρχες, τεχνίτες, επιχειρηματίες, βιομήχανοι, αγρότες, γιατροί, νοικοκυρές, νέοι και ηλικιωμένοι. Υποστηρικτές και μέλη του Κόμματος Εθνικής Ενότητας (Ulusal Birlik Partisi, UBP), του Δημοκρατικού Κόμματος (Demokrat Parti, DP), του Ρεπουμπλικανικού Τουρκικού Κόμματος (Cumhuriyetçi Türk Partisi, CTP) και του Κόμματος Κοινοτικής Απελευθέρωσης (Toplumcu Kurtuluş Partisi, TKP), ήταν παρόντες.

Οι ομιλητές της διαδήλωσης ζητούσαν την παραίτηση του Τουρκοκύπριου ηγέτη και επέκριναν τον «πρωθυπουργό» Έρογλου. Κριτική δέχτηκαν, επίσης, μερικοί πολιτικοί και αρθρογράφοι στην Τουρκία, όπως ο πρόεδρος του Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού Κόμματος (Cumhuriyet Halk Partisi, CHP) Ντενίζ Μπαϊκάλ (Deniz Baykal), ο αρχηγός του Δημοκρατικού Αριστερού Κόμματος (Demokratik Sol Parti, DSP) Μπουλέντ Ετζεβίτ (Bülent Ecevit), ο βουλευτής του CHP Ονούρ Οϊμέν (Onur Öymen)⁵² και ο αρθρογράφος Οκτάι Έκσι (Oktay Eski), ο οποίος περιέγραψε τους Τουρκοκύπριους που υπερασπίστηκαν το σχέδιο, ως μια ομάδα «αγενών και απρεπών ανθρώπων, έτοιμοι να δεχτούν ακόμη και την τρομοκρατία της ΕΟΚΑ με αντάλλαγμα περισσότερα χρήματα και άλλα συμφέροντα».⁵³

Ο πρώτος που μίλησε στο κοινό ήταν ο πρόεδρος του Εμπορικού Επιμελητηρίου Αλί Ερέλ (Ali Erel). Χαρακτηριστικά ήταν τα λόγια του, «Χαιρετίσματα σε αυτούς που γεμίζουν τις πλατείες παρ' όλες τις πιέσεις και τα εμπόδια, σε αυτούς που γεμίζουν τις πλατείες για ένα λαμπρό μέλλον και σε όσους έρχονται εδώ για τη λύση και την Ε.Ε.». Στο τέλος της ομιλίας του ανέφερε, ότι είναι χρέος προς τη νεολαία η υπογραφή του Σχεδίου Ανάν πριν από τις 28

⁵⁰ "Mitinge katılımı engellemeye çalışıyorlar!", *Kıbrıs*, 12/01/2003.

⁵¹ Moudouros, *State of Exception*, 237.

⁵² "Bu sesi duyun!", *Kıbrıs*, 15/01/2003.

⁵³ Moudouros, *State of Exception*, 237.

Φεβρουαρίου του 2003, αλλά και η διεξαγωγή δημοψηφισμάτων στις 30 Μαρτίου του ίδιου χρόνου.⁵⁴

Στις 26 Φεβρουαρίου του 2003, ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών επέδωσε στους ηγέτες των δύο κοινοτήτων την τρίτη αναθεωρημένη μορφή του σχεδίου του.⁵⁵ Σε κοινή συνάντηση μαζί τους την επόμενη μέρα, ανέμενε απάντηση σχετικά με το εάν θα πραγματοποιηθεί Σύνοδος Κορυφής στη Χάγη στις 10 Μαρτίου, καθώς και δέσμευση για υποβολή του σχεδίου σε δημοψηφίσματα. Ο Ντενκτάς απέρριψε τη φιλοσοφία του σχεδίου, καθώς και την προοπτική διεξαγωγής δημοψηφίσματος. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ακόμη ένα συλλαλητήριο έλαβε χώρα την ημέρα της επίσκεψης του Ανάν στην Κύπρο.⁵⁶

Το συλλαλητήριο πραγματοποιήθηκε με τίτλο «Είμαστε έτοιμοι για λύση και ένταξη στην Ε.Ε.» και παρευρέθηκαν περίπου 70 χιλιάδες άτομα. Ο λαός εξέφρασε την αποφασιστικότητά του για «Λύση και ένταξη στην Ε.Ε.». Οι διαδηλωτές έφεραν εκατοντάδες πανό και φώναζαν συνθήματα: «Ενότητα - Αγώνας - Αλληλεγγύη», «Δεν θέλουμε να μεταναστεύσουμε από την Κύπρο», «Ο Ντενκτάς δεν μας αντιπροσωπεύει».⁵⁷

Η γενική απεργία που συνέβη την ημέρα της επίσκεψης του Ανάν σε συνδυασμό με την αξίωση για δημοψήφισμα, ανεξάρτητα από τις προθέσεις του Ντενκτάς, επιβεβαίωσε ότι εντός της Τουρκοκυπριακής κοινότητας η πλειοψηφία ζούσε σε μια διαφορετική πραγματικότητα που ερχόταν σε σύγκρουση με την πραγματικότητα που επιδίωκε να εκφράσει ο Τουρκοκύπριος ηγέτης. Η υποστήριξη που συνέχιζε να λαμβάνει το σχέδιο λύσης, ανάγκασε ακόμη και δεξιά στελέχη να παραδεχτούν ότι «Ο λαός αποφάσισε. Λύση και Ε.Ε.».

Κατά συνέπεια, από εκείνο το σημείο και έπειτα, το τουρκοκυπριακό κοινωνικό κίνημα πήρε νέες μορφές, που συνέβαλαν καθοριστικά στην περαιτέρω επιρροή του.⁵⁸ Η «Επιτροπή Επιχείρησης Διάσωσης του Μέλλοντος μας» (Geleceğimizi Kurtarma Operasyonu Eylem Komitesi) που εκπροσωπούσε η νεολαία, ξεκίνησε εκστρατεία υπογραφών για τη στήριξη του

⁵⁴ “Bu sesi duyun!”, *Kıbrıs*, 15/01/2003.

⁵⁵ Χρυσόστομος Περικλέους, *Το Δημοψήφισμα του 2004, Το Περιφερειακό και Διεθνές Περιβάλλον, η Πρόσληψη της Λύσης και η Συγκυρία* (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2007), 486.

⁵⁶ Moudouros, *State of Exception*, 237-238.

⁵⁷ “Halk, kararını yineledi: Çözüm ve AB”, *Kıbrıs*, 28/02/2003.

⁵⁸ Moudouros, *State of Exception*, 238-239.

Σχεδίου Ανάν. Μια ομάδα νέων που αγωνιζόταν για «ειρήνη, δημοκρατία και ανθρωπιά».⁵⁹ Για την τουρκοκυπριακή νεολαία, η επανένωση της Κύπρου και η Ε.Ε. φάνταζαν ένα αναγκαίο μηχανισμό αναδόμησης και προοδευτικής μεταβολής, που σήμαινε αυξημένες επαγγελματικές προοπτικές, πολιτισμικό άνοιγμα και διεύρυνση των ελευθεριών μέσα σε ένα περιβάλλον συνολικής πόλωσης.⁶⁰

Η «Επιτροπή Επιχείρησης Διάσωσης του Μέλλοντος μας» διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στο συλλαλητήριο της 26^{ης} Δεκεμβρίου του 2002, καταφέροντας να μαζέψει 10 χιλιάδες υπογραφές για στήριξη του σχεδίου.⁶¹ Ακόμη και Τουρκοκύπριοι νέοι που ζούσαν στην Κωνσταντινούπολη συμμετείχαν σε διαδηλώσεις υπέρ του σχεδίου και επιδίωκαν να έχουν λόγο στις εξελίξεις για την Κύπρο οι οποίες καθόριζαν το μέλλον τους.⁶² Για την πλειοψηφία των Τουρκοκύπριων νέων που ζούσαν τόσο στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, όσο και στην Κωνσταντινούπολη, ο Ντενκτάς ήταν ο τελευταίος «υπερασπιστής» ενός καθεστώτος που κατέρρεε.⁶³

Μέσα σε αυτό το κλίμα, προς τα τέλη Φεβρουαρίου του 2003, κορυφώθηκαν οι διαδηλώσεις με τίτλο «Οι φλόγες της ειρήνης» (Barış Ateşleri), οι οποίες ξεκίνησαν από το χωριό Ελιά στην περιοχή της Μόρφου και γρήγορα επεκτάθηκαν σε όλο το βόρειο τμήμα του νησιού. Χαρακτηριστικό αποτελεί το γεγονός της 25^{ης} Μαρτίου του 2003, όπου πραγματοποιήθηκε συμβολικό δημοψήφισμα, στο οποίο ο λαός ήθελε να καταγράψει τη «βούληση του για λύση και ένταξη στην Ε.Ε.».

Από τις 7.00 το πρωί αστυνομικές δυνάμεις είχαν συρρεύσει στο χωριό. Καθώς πλησίαζε η ώρα του δημοψηφίσματος, το πλήθος στον Αθλητικό Όμιλο της Μόρφου αυξανόταν. Στις 19.00 το απόγευμα, επικεφαλείς και εκπρόσωποι πολλών πολιτικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων, είχαν φτάσει στο χωριό. Μεταξύ των καλεσμένων ήταν ο πρόεδρος του CTP Μεχμέτ Αλί Ταλάτ (Mehmet Ali Talat), οι βουλευτές του CTP Φερντί Σαμπίτ Σογιέρ (Ferdi Sabit Soyer) και Φάτμα Εκένογλου (Fatma Ekenoğlu), ο πρόεδρος του TKP Χουσεϊν

⁵⁹ “Gençlik Kararı: Geleceğimizi Kurtaracağız”, *Yeni Düzen*, 03/01/2003.

⁶⁰ Γρηγόρης Ιωάννου, *Ο Ντενκτάς στον Νότο: Η Κανονικοποίηση Της Διχοτόμησης Στην Ελληνοκυπριακή Πλευρά* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ψηφίδες, 2019), 133-134.

⁶¹ “Gençlik Kararı: Geleceğimizi Kurtaracağız”, *Yeni Düzen*, 03/01/2003.

⁶² “İstanbul’da barışa destek”, *Yeni Düzen*, 05/01/2003.

⁶³ “Gençler kazanacak”, *Yeni Düzen*, 08/01/2003.

Αγκολεμλί (Hüseyin Angolemli), οι βουλευτές του ΤΚΡ Μουσταφά Ακιντζί (Mustafa Akinci) και Γκιούλσεν Μποζκούρτ (Gülşen Bozkurt).

Στις 19.30 άναψε η πρώτη «φλόγα της ειρήνης». Η αστυνομία που μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν είχε προχωρήσει σε καμία ενέργεια, επενέβη αμέσως μετά τη ρίψη 6-7 ψηφοδέλτιων. Μόνο ορισμένοι βουλευτές του CTP και του ΤΚΡ μπόρεσαν να ρίξουν τα ψηφοδέλτιά τους στη κάλπη του δημοψηφίσματος. Οι εξοπλισμένες αστυνομικές δυνάμεις, κατέλαβαν την κάλπη του δημοψηφίσματος, συνέλαβαν 6 άτομα και απέκλεισαν το χωριό κλείνοντας τις εισόδους και εξόδους για περίπου μία ώρα.

Ο πρόεδρος της Συντεχνίας Τουρκοκύπριων Καθηγητών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Kıbrıs Türk Orta Eğitim Öğretmenler Sendikası, ΚΤΟΕÖS) Αχμέτ Μπαρτζίν (Ahmet Barçın), ο πρόεδρος της Συντεχνίας Τουρκοκύπριων δασκάλων (Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası, ΚΤÖS) Ερντογάν Σορακίν (Erdoğan Sorakın), ο πρόεδρος της Ομοσπονδίας Επαναστατικών Εργατικών Συντεχνιών (Devrimci İşçi Sendikaları Federasyonu, DEV-İŞ) Αλί Γκουλλέ (Ali Gulle), ο γενικός γραμματέας της ΥΒΗ Ιζέτ Ιζτσάν (Izzet Izcan), ο πρόεδρος της Περιφέρειας CTP Güzelyurt Νιγάζι Ντουζγούν (Niyazi Düzgün) και ο πρόεδρος της Ένωσης Παραγωγών Doğançı Μεχμέτ Μπιτζέν (Mehmet Bicen), συνελήφθησαν με την αιτιολογία ότι συμμετείχαν στο συμβολικό δημοψήφισμα και οδηγήθηκαν στο αστυνομικό τμήμα της Μόρφου.

Η σύλληψη αυτών των 6 ατόμων από την αστυνομία και η μεταφορά τους στο αστυνομικό τμήμα της Μόρφου, προκάλεσε μεγάλη αναστάτωση και αντίδραση. Αυτή τη φορά πλήθος συγκεντρώθηκε έξω από το αστυνομικό τμήμα και παρακολουθούσε τις εξελίξεις από κοντά. Συγχρόνως, μπροστά από το αστυνομικό τμήμα, ο λαός άναψε ξανά τη «φλόγα της ειρήνης».⁶⁴ Ο συμβολισμός των «φλογών της ειρήνης» αποτελούσε το στοιχείο της λαϊκής συγκέντρωσης υπέρ της διεξαγωγής του δημοψηφίσματος. Με αυτό τον τρόπο, το τουρκοκυπριακό κίνημα, υπό ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες, πέτυχε να ενοποιήσει ιδεολογικά τον εναλλακτικό χώρο της αντιπολίτευσης και να μαζικοποιήσει το πολιτικό του πρόγραμμα με στόχο να φτάσει στον τοπικό πυρήνα της κοινωνίας.⁶⁵

⁶⁴ “Halk iradesine polis copu”, *Kıbrıs*, 26.03.2003.

⁶⁵ Moudouros, *State of Exception*, 237-238.

3.2. Η διάνοιξη των οδοφραγμάτων τον Απρίλιο του 2003

Από τις 23 Απριλίου του 2003 το πολιτικό κλίμα στο νησί άλλαξε. Ως απάντηση στις προηγούμενες αποτυχημένες ειρηνευτικές συνομιλίες υπό την αιγίδα του Ο.Η.Ε. και μόλις μια εβδομάδα αφότου η Κυπριακή Δημοκρατία υπέγραψε τη συνθήκη ένταξης στην Ε.Ε., ο Ντενκτάς, μονομερώς και απρόσμενα, εξαναγκάστηκε να χαλαρώσει τους περιορισμούς στα σημεία διέλευσης.⁶⁶ Ο Τουρκοκύπριος αναπληρωτής «πρωθυπουργός» και γιος του Τουρκοκύπριου ηγέτη Σερντάρ Ντενκτάς (Serdar Denktaş) ανέφερε, ότι η χαλάρωση των περιορισμών θα ήταν μια δοκιμασία για το εάν οι δύο κοινότητες θα μπορούσαν να συμβιώσουν. «Πρόκειται για μια απόφαση που ελήφθη για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης και την προώθηση της ειρήνης.»⁶⁷

Ουσιαστικά, ήταν η πρώτη φορά, μετά το 1974, που οι Τουρκοκύπριοι και Ελληνοκύπριοι αποκτούσαν ξανά την ευκαιρία διακίνησης σε ολόκληρο το νησί. Η διακίνηση των μαζών και από τις δύο κοινότητες υπήρξε πρωτοφανής σε μέγεθος και ένταση για πολλούς μήνες και κατάφερε έτσι να αποκαλύψει το πλαίσιο της νέας κατάστασης, αυτής των ανοικτών οδοφραγμάτων, στην κυπριακή πραγματικότητα.⁶⁸ Από το 2003, το θέαμα των μαζών που περίμεναν να περάσουν στην άλλη πλευρά εκείνες τις πρώτες μέρες, εξέφραζε «το πολιτικό ζήτημα» και όλες τις έννοιες που το συνόδευαν: «επανένωση» και «διαίρεση», «ειρήνη» και «αδιέξοδο», «ελπίδα» και «απογοήτευση».⁶⁹

Από την πρώτη κιόλας μέρα, περίπου 5.000 Ελληνοκύπριοι και 2.000 Τουρκοκύπριοι πέρασαν τα οδοφράγματα.⁷⁰ Ο αριθμός των ανθρώπων που διέσχισαν εκατέρωθεν αυξήθηκε σε 45.000 μέσα σε μόνο 3 ημέρες.⁷¹ Για πολλούς υπήρξε η πρώτη φορά που είδαν και συνομίλησαν με ανθρώπους της άλλης κοινότητας, καθότι ο διαχωρισμός βρισκόταν σε ισχύ από το 1964 και σε απόλυτη μορφή από το 1975. Αυτή η νέα επαφή με μέρος της χώρας και

⁶⁶ Craig Webster and Dallen J. Timothy, "Travelling to the 'Other Side': the Occupied Zone and Greek Cypriot Views of Crossing the Green Line," *Tourism Geographies* 8, no. 2 (May 2006): 170.

⁶⁷ "Emotion as Cyprus border opens", *BBC News*, 23.04.2003.

⁶⁸ Ιωάννου, *Ο Ντενκτάς στον Νότο*, 101.

⁶⁹ Olga Demetriou, "To Cross or Not to Cross? Subjectivization and the Absent State in Cyprus," *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 13, no. 4 (December 2007): 988-989.

⁷⁰ Webster and Timothy, "Travelling to the 'Other Side'," 170.

⁷¹ Demetriou, "To Cross or Not to Cross," 987.

μερίδας ανθρώπων υπήρξε τυχαία και απρογραμματίστη στους χώρους που για κάποιους ήταν καθημερινότητα, για άλλους παιδική ανάμνηση και για άλλους μια καινούργια χώρα.⁷²

Η προοπτική των ανοιχτών οδοφραγμάτων δεν ήταν πάντα καλοδεχούμενη. Στα χρόνια που ακολούθησαν τη διχοτόμηση του 1974, η τουρκοκυπριακή εθνικιστική ελίτ είχε ανακηρύξει το βόρειο μέρος του νησιού ως ασφαλές χώρο, όπου οι Τουρκοκύπριοι δεν θα «κινδύνευαν πλέον από τους Ελληνοκύπριους». Με τον ίδιο τρόπο που ένα κράτος επιδιώκει να ορίσει τον χώρο του, να οριοθετήσει τα σύνορά του και να αφομοιώσει εθνικά την κοινωνία του, ένα παράνομο κράτος ή καθεστώς εξαίρεσης μπορεί να επιδιώξει τους ίδιους στόχους.

Για την τουρκοκυπριακή εθνικιστική ελίτ, τα «καθορισμένα σύνορα» σήμαιναν μια απόδειξη της ύπαρξης ενός ξεχωριστού και ανεξάρτητου λαού, ενός ξεχωριστού κράτους και συνεπώς, της αδυναμίας Τουρκοκυπρίων και Ελληνοκυπρίων να συνυπάρξουν σε έναν ενιαίο πολιτικό χώρο. Αποτελούσαν ένα ιδεολογικό μηχανισμό για να υπενθυμίσει τον «κίνδυνο των Ελληνοκυπρίων». Σήμαιναν τη διχοτόμηση του νησιού, αλλά και την ασφάλεια έναντι του «εθνικού εχθρού».⁷³ Από τη σκοπιά της τουρκοκυπριακής εθνικιστικής ελίτ, τα οδοφράγματα που σηματοδοτούσαν τον διαχωρισμό σε ζωές και ιστορίες ζωής, ήταν εκεί για να προστατεύουν τους Τουρκοκύπριους από ελληνοκυπριακές επιθέσεις του είδους που έγιναν μεταξύ 1963 και 1974.⁷⁴

Από την άλλη, για την τουρκοκυπριακή αριστερά και ευρύτερα για την αντιπολίτευση, η διάνοιξη των οδοφραγμάτων κατανοήθηκε με εντελώς διαφορετικό τρόπο. Η πολυδιάστατη φύση των συνόρων και των οδοφραγμάτων, άφηνε ανοιχτές τις προοπτικές για διαφορετικές ερμηνείες ως προς τον ρόλο και το περιεχόμενό τους. Τα οδοφράγματα μετά το 1974 ήταν «κατασκευές σύγκρουσης». Παρήγαγαν διαφορετικές πολιτικές θέσεις σε σχέση με την κατάσταση του «ανοιχτού», «κλειστού», «ήπιου» ή «οδοφράγματος».⁷⁵

Αν και για πολλές δεκαετίες τα κλειστά οδοφράγματα της «ΤΔΒΚ» λειτουργούσαν ως αυτοεπιβεβαιώσεις μιας ξεχωριστής κρατικής κυριαρχίας, διαμόρφωναν, ταυτόχρονα,

⁷² Ιωάννου, *Ο Ντενκτας στον Νότο*, 101.

⁷³ Moudouros, *State of Exception*, 241.

⁷⁴ Yael Navaro Yashin, *The Make-Believe Space. Affective Geography in a Postwar Policy* (Durham and London: Duke University Press, 2012), 70.

⁷⁵ Moudouros, *State of Exception*, 241-242.

δυναμικές ανατροπής της ιδεολογίας για διχοτόμηση. Αφενός, σε γεωγραφικό επίπεδο, τα κλειστά οδοφράγματα σημάδευαν ξεκάθαρα την εξουσία της «ΤΔΒΚ», αφετέρου, τα όρια αυτής της εξουσίας δεν ήταν καθόλου ξεκάθαρα. Για την τουρκοκυπριακή αριστερά, και αργότερα για τις ευρύτερες πολιτικές δυνάμεις της κοινότητας, τα κλειστά οδοφράγματα χρησίμευαν για να εκφράσουν τον αποκλεισμό τους.

Το κλειστό οδόφραγμα σήμαινε αποξένωση έναντι του τόπου στον οποίο ζούσαν. Αποξενωμένοι από μέρη που παλαιότερα ήταν γνωστά σε αυτούς με διαφορετικό τρόπο και αποπροσανατολισμένοι από την αλλαγή των τοπωνυμίων. Περιέγραφαν την τουρκοκυπριακή κοινότητα ως «στρατόπεδο αιχμαλώτων πολέμου (esir kampi)» και τους εαυτούς τους ως αιχμάλωτοι που κρατούνταν «μέσα» από τους διαχειριστές του καθεστώτος και από στρατιώτες.⁷⁶

Στον τύπο οι αντιδράσεις για τη διάνοιξη των οδοφραγμάτων ήταν, αρχικά, συγκεχυμένες. Υπήρχαν σύντομες αναφορές στα μέσα ενημέρωσης σχετικά με την απόφαση, αλλά κανείς δεν είχε ξεκάθαρη ιδέα για το αν και πώς θα εφαρμοστεί. Η εφημερίδα Afrika στις 22 Απριλίου του 2003 δημοσίευσε την είδηση για το άνοιγμα των οδοφραγμάτων υπό τον τίτλο «Ανοίγουν τα οδοφράγματα. Τελικά μετά από 29 χρόνια ελευθεροποιήθηκε η διέλευση προς τη Νότια Κύπρο.» Επιπρόσθετα, σημείωνε πως «είναι το πιο σοβαρό και γενναίο βήμα που έκανε η τούρκικη πλευρά από το 1974» και υπογράμμιζε, ότι η απόφαση λήφθηκε μετά από συμφωνία της «κυβέρνησης» με την Άγκυρα.⁷⁷

Την ίδια ημέρα, στις 22 Απριλίου του 2003, η εφημερίδα Yeni Düzen ανέφερε, ότι οι πολίτες της «ΤΔΒΚ», που θα επιδείκνυαν τα διαβατήρια τους, θα μπορούσαν να περάσουν ελεύθερα στην άλλη πλευρά «υπό την προϋπόθεση ότι θα επιστρέψουν μέχρι τις 00.00 τα μεσάνυχτα». Έπειτα, πρόσθεσε, πως πλησίαζαν σε μια κατάσταση πριν το 1974 που τότε, ωστόσο, δεν υπήρχε χρονικό όριο. Υπογράμμιζε, ακόμη, πως οι Τουρκοκύπριοι έχουν την δική τους ταυτότητα και αναζητούν πολύ περισσότερα.⁷⁸ Μια μέρα μετά την διάνοιξη των οδοφραγμάτων, στις 24 Απριλίου του 2003, η εφημερίδα κυκλοφόρησε με τον πρωτοσέλιδο τίτλο «Η νίκη του λαού». Τόνιζε πως η Κύπρος στις 23 Απριλίου του 2003 είχε μια ιστορική

⁷⁶ Yashin, *The Make-Believe*, 71-72.

⁷⁷ “Kapılar açılıyor”, *Afrika*, 22/4/2003.

⁷⁸ “Statüko çö-ke-cek!”, *Yeni Düzen*, 22.04.2003.

μέρα και η αποφασιστικότητα των Τουρκοκυπρίων έφερε «ελευθερία μετακίνησης» μετά από 30 χρόνια.⁷⁹

Οι προαναφερθείσες δηλώσεις από τις εφημερίδες αποδείκνυαν ότι για την πλειοψηφία των Τουρκοκυπρίων, η διάνοιξη των οδοφραγμάτων δεν σήμαινε μόνο ελεύθερη πρόσβαση σε ολόκληρο το νησί. Σήμαινε, επίσης, πως οι έννοιες «επανένωση» και «επιστροφή» άρχισαν να αναδύονται σε ολόκληρη την Κύπρο.⁸⁰ Αντίθετα, οι έννοιες «εμείς» και «αυτοί» δεν χαρακτήριζαν πλέον τις δύο κοινότητες. Το άνοιγμα των οδοφραγμάτων αποτέλεσε μια αναδρομή στο παρελθόν. Ένα παρελθόν όπου τα κύρια χαρακτηριστικά του δεν ήταν τα οδοφράγματα και ο διχασμός.⁸¹

⁷⁹ “Halkın zaferi”, *Yeni Düzen*, 24.04.2003.

⁸⁰ Ahenk Yılgin Damgacı and Uğur Ulaş Dağlı, “Shifting Boundaries of Divided City Nicosia Through Social Actors,” *Space and Culture* 21, no.1 (January 2018): 487.

⁸¹ Moudouros, *State of Exception*, 243.

4. Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΝΤΕΝΚΤΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ 2004

4.1. Οι εκλογές τον Δεκέμβριο του 2003 και ο σχηματισμός «Κυβέρνησης Συνασπισμού» CTP-DP

Όταν τελικά οι δύο πλευρές αποδέχτηκαν να συναντηθούν στη Χάγη στις 10 Μαρτίου του 2003, για να συζητήσουν επί της υπογραφής ή μη του σχεδίου, η συνάντηση ήταν μαραθώνιας διάρκειας και κύριο στοιχείο της ήταν η απόλυτη άρνηση του Ντενκτάς να παραπέμψει το σχέδιο σε δημοψηφίσματα. Αντίθετα, ο Τουρκοκύπριος ηγέτης ζητούσε επανειλημμένα την εξαρχής διαπραγμάτευση του, με σκοπό να επιτευχθεί συμφωνία συνεργασίας μεταξύ δύο κυρίαρχων κρατών.⁸² Η συνάντηση για άλλη μια φορά οδήγησε σε αδιέξοδο. Ο Γενικός Γραμματέας στην έκθεσή του προς το Συμβούλιο Ασφαλείας ανέφερε:

«...Στη Χάγη, στις 10 και 11 Μαρτίου του 2003, κατέστη σαφές, ότι δεν ήταν δυνατή η επίτευξη συμφωνίας για τη διεξαγωγή ενός τέτοιου δημοψηφίσματος και η διαδικασία έληξε. Το σχέδιο μου παραμένει στο τραπέζι. Δεν προτείνω να αναλάβουμε μια νέα πρωτοβουλία χωρίς να έχουμε σοβαρό λόγο να πιστεύουμε, ότι υπάρχει η απαραίτητη πολιτική βούληση για μια επιτυχής έκβαση».⁸³

Αξίζει να σημειωθεί, ότι μέχρι και την τελευταία στιγμή στη συνάντηση οι διπλωμάτες των Ηνωμένων Εθνών, εισηγούνταν τη συνέχιση των διαπραγματεύσεων μέχρι την 28^η Μαρτίου και νέα πιθανή ημέρα διεξαγωγής δημοψηφισμάτων την 6^η Απριλίου αντί στις 30 Μαρτίου του 2003, όπως ήταν προγραμματισμένο. Η υπογραφή για ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε. τη 16^η Απριλίου του ίδιου χρόνου περιόρισε τη δυνατότητα άσκησης πιέσεων προς την ελληνοκυπριακή πλευρά. Επομένως, η 1^η Μαΐου του 2004 αποτελούσε κρίσιμο χρονικό σημείο, αφού ό,τι και να συνέβαινε σχετικά με την αποδοχή ή μη του Σχεδίου Ανάν, η διαδικασία ένταξης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ε.Ε. δεν θα μπορούσε να διακοπεί ή να ανασταλεί.⁸⁴

⁸² Συρίγος, *Σχέδιο Ανάν: Οι κληρονομίες του παρελθόντος*, 127.

⁸³ Report of the Secretary General to the Security Council on his mission of good offices in Cyprus, S/2003/398, 1 Απριλίου 2003.

⁸⁴ Συρίγος, *Σχέδιο Ανάν: Οι κληρονομίες του παρελθόντος*, 128.

Μέσα σε αυτό το νέο σκηνικό που δημιουργήθηκε, μετά την απόρριψη του σχεδίου από τον Ντενκτάς στη Χάγη και με τη διάνοιξη των οδοφραγμάτων τον Απρίλιο του 2003, η Τουρκοκυπριακή κοινότητα κινούνταν προς τις «βουλευτικές» εκλογές στις 14 Δεκεμβρίου του 2003. Οι εν λόγω τουρκοκυπριακές εκλογές απέκτησαν ιστορική σημασία και περιστράφηκαν αποκλειστικά γύρω από την επίλυση του Κυπριακού μέσω του Σχεδίου Ανάν και την ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε. Ήταν η ψηφοφορία που θα έκρινε, ίσως για τελευταία φορά υπό αυτές τις ιδιαίτερες συνθήκες, την αντοχή και τον δυναμισμό εκείνου του τμήματος των Τουρκοκυπρίων που αναζητούσε τον δρόμο προς τα δημοψηφίσματα.⁸⁵

Περίπου 140 χιλιάδες ψηφοφόροι ψήφισαν, ως επί το πλείστον, ως απάντηση στις προσπάθειες επίλυσης του Κυπριακού. Η αύξηση του αριθμού των ψηφοφόρων που υποστήριζαν το Σχέδιο Ανάν ήταν συμβατή με τη νέα πολιτική του ΑΚΡ στην Τουρκία.⁸⁶ Ο Ερντογάν τόνιζε συνεχώς την ανάγκη για δραστικές αλλαγές στην πολιτική της Τουρκίας στο Κυπριακό, οι οποίες θα αποκλίνουν από προηγούμενες προσεγγίσεις που αποσκοπούσαν στην προστασία του στάτους κβο. Ο ίδιος ανέφερε: «Δεν είμαι υπέρ της διαιώνισης της πολιτικής που ακολουθήσαμε στην Κύπρο τα τελευταία 30-40 χρόνια. Η Κύπρος δεν είναι προσωπική υπόθεση για τον κύριο Ντενκτάς».⁸⁷

Για το ΑΚΡ, ο τερματισμός του στάτους κβο και η επίτευξη μιας σημαντικής προόδου στο Κυπριακό, ήταν σημαντικοί στόχοι της εξωτερικής πολιτικής. Η νέα πολιτική της τουρκικής κυβέρνησης για την Κύπρο, μπορεί να χαρακτηριστεί και ως στρατηγική απόδειξης της προθυμίας της κυβέρνησης να επιδιώξει λύση μέσω μιας θετικής στάσης απέναντι στις διαπραγματεύσεις, να διαμορφώσει μια νέα στάση με βάση το Σχέδιο Ανάν, να επιστρέψει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων και να τερματίσει το στάτους κβο μέσω μιας λύσης αποδεκτής και από τις δύο πλευρές.

Ένα σημαντικό κίνητρο για την τουρκική κυβέρνηση στην αναδιάρθρωση της πολιτικής της για την Κύπρο, ήταν η επιθυμία για ανασυγκρότηση της εικόνας της Τουρκίας στο διεθνές πεδίο έναντι των Η.Π.Α., του Ο.Η.Ε. και της Ε.Ε. Όπως δείχνει η στάση του αρχηγού του

⁸⁵ Moudouros, *State of Exception*, 243-244.

⁸⁶ Ali Çarkoğlu and Ahmet Sözen, "The Turkish Cypriot General Elections of December 2003: Setting the Stage for Resolving the Cyprus Conflict?" *South European Society and Politics* 9, no.3 (Winter 2004): 122.

⁸⁷ Bilâl N. Şimşir, *AB, AKP ve Kıbrıs* (Ankara: Bilgi Yayinevi, 2004): 257.

τουρκικού κόμματος και οι πρωτοβουλίες που ανέλαβε η τουρκική πλευρά, ο πρωταρχικός στόχος, ήταν η απόδειξη ότι το ΑΚΡ δεν ήταν ένα κόμμα που απέφευγε να καταλήξει σε διευθέτηση για το Κυπριακό.⁸⁸ Οι βλέψεις ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε και οι προϋποθέσεις για την ένταξη της, οδήγησαν σε έναν «εξευρωπαϊσμό» και μια σημαντική μετατόπιση της θέσης της απέναντι στο Κυπριακό.⁸⁹

Σε αντίθεση με τις προηγούμενες τουρκικές κυβερνήσεις, το ΑΚΡ αναγνώρισε τη σχέση μεταξύ του Κυπριακού και της ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε. Προκειμένου να διατηρήσει καλές σχέσεις και να ωθήσει την Ε.Ε. να ξεκινήσει ενταξιακές διαπραγματεύσεις, η τουρκική κυβέρνηση επικεντρώθηκε στην επίλυση του Κυπριακού πριν από την 1^η Μαΐου του 2004.⁹⁰ Έτσι, οι Τουρκοκύπριοι με την ψήφο τους στις εκλογές του 2003, θα καθόριζαν το πολιτικό περιβάλλον και τις θεσμικές και πολιτικές ισορροπίες ισχύος, τόσο στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα όσο και στην Τουρκία. Ήταν ένα «εσωτερικό δημοψήφισμα» που θα καθόριζε την τελική πρωτοβουλία για το Κυπριακό.

Τα πολιτικά κόμματα στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα ακολούθησαν μιαν ανορθόδοξη στρατηγική στις εκλογές του 2003. Αφαίρεσαν τις κλασικές πολιτικές ιδεολογίες από τις εκστρατείες τους και εστίασαν στα δύο ζητήματα που αφορούσαν την «επίλυση του Κυπριακού με βάση το Σχεδίου Ανάν» και την «ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε.»⁹¹ Αξιοσημείωτη ήταν η αφοσίωση της τουρκοκυπριακής αντιπολίτευσης, η οποία εξέφρασε ξεκάθαρα στο πολιτικό της πρόγραμμα την υποστήριξή της στο Σχέδιο Ανάν. Για παράδειγμα, το CTP επιδίωξε να προβάλει μια εικόνα ενός κόμματος με την προσθήκη της Συμμαχίας των Ηνωμένων Δυνάμεων (Birleşik Güçler). Το TKP μετατράπηκε σε Κίνημα Ειρήνης και Δημοκρατίας (Barış ve Demokrasi Hareketi - BDH). Το νεοσύστατο Κόμμα για τη Λύση και την Ε.Ε. (Çözüm ve Avrupa Birliği Partisi - ÇABP), με επικεφαλής τον πρόεδρο του Εμπορικού Επιμελητηρίου, Ερέλ, προσχώρησε επίσης στη Συμμαχία υποστηρίζοντας τη λύση του Κυπριακού και την ένταξη της Κύπρου στην Ε.Ε.⁹²

⁸⁸ Çelenk, "The Restructuring," 351-353.

⁸⁹ Kyris, "The EU, Turkey and the Cyprus Problem," 8.

⁹⁰ Çelenk, "The Restructuring," 353-354.

⁹¹ Çarkoğlu and Sözen, "Elections of December 2003," 130.

⁹² Moudouros, *State of Exception*, 244-245.

Αυτή η εκστρατεία προσέφερε στους ψηφοφόρους την ευκαιρία να ψηφίσουν ανεξάρτητα από τις παραδοσιακές πολιτικές τους ιδεολογίες και να εστιάσουν στα δύο βασικά θέματα. Από την άλλη όμως, οι ψηφοφόροι «αναγκάστηκαν» να υιοθετήσουν μια νέα εκλογική συμπεριφορά. Δηλαδή, έπρεπε να επιλέξουν μεταξύ του «στάτους κβο», που συμβόλιζε την διατήρηση της «ΤΔΒΚ», και της «προόδου», που συμβόλιζε τη λύση του Κυπριακού Προβλήματος και την ένταξη της επανενωμένης Κύπρου στην Ε.Ε.

Τα κόμματα που στήριζαν τον Ντενκτάς και εκείνα που υποστήριζαν το Σχέδιο Ανάν κέρδισαν από 25 έδρες στο νέο νομοθετικό σώμα. Συγκεκριμένα, το UBP του Ντενκτάς κατάφερε να κερδίσει ποσοστό 32,93% των ψήφων και 18 έδρες, ενώ το DP του Σερντάρ Ντενκτάς κέρδισε ποσοστό 12,93% και 7 έδρες. Αντίθετα, το CTP της αντιπολίτευσης, με επικεφαλής τον Ταλάτ, κέρδισε το μεγαλύτερο ποσοστό με 35,18% και 19 έδρες, ενώ το BDH του Ακιντζί κέρδισε ποσοστό 13,14% και 6 έδρες.⁹³

Το αδιέξοδο στις εκλογές είχε ως αποτέλεσμα την παρέμβαση της τουρκικής κυβέρνησης λίγες μέρες αργότερα. Έτσι, στις 8 Ιανουαρίου του 2004 ο Ερντογάν δέχθηκε στην Άγκυρα τους ηγέτες όλων των κομμάτων στο Κοινοβούλιο της «ΤΔΒΚ». Σε ξεχωριστές συναντήσεις, αυτός και ο Αμπντουλάχ Γκιούλ (Abdullah Gül), Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, προσπάθησαν να μεσολαβήσουν για τον σχηματισμό ενός εθνικού συνασπισμού.⁹⁴ Μια «κυβέρνηση» CTP – UBP ήταν εξαιρετικά απίθανη, δεδομένου ότι τα δύο κόμματα βρίσκονταν σε διαφορετική γραμμή ιδεολογικά. Οι μόνες εφικτές επιλογές σχηματισμού «κυβέρνησης συνασπισμού» ήταν είτε ένας συνδυασμός CTP – DP, είτε ένας ευρύτερος συνασπισμός CTP – BDH – DP.⁹⁵

Εν τέλει, στις 11 Ιανουαρίου του 2004, το CTP και το DP συμφώνησαν για τον σχηματισμό «Κυβέρνησης Κοινοτικής Συμφιλίωσης και Διακανονισμού».⁹⁶ Μια «κυβέρνηση συνασπισμού» CTP – DP, η οποία είχε ήδη εμπειρία συνεργασίας μετά τις εκλογές του 1998, παρέμενε η μόνη λογική και εφικτή φόρμουλα που θα ικανοποιούσε τις απαιτήσεις του εκλογικού σώματος. Μια τέτοια «κυβέρνηση συνασπισμού» ήταν σε θέση να λάβει το Σχέδιο

⁹³ Çarkoğlu and Sözen, “Elections of December 2003,” 130-132.

⁹⁴ Jan Asmussen, “Cyprus after the failure of the Annan-Plan,” *European Centre for Minority Issues (ECMI)*, June 1, 2004, 8.

⁹⁵ Çarkoğlu and Sözen, “Elections of December 2003,” 132.

⁹⁶ Asmussen, “Cyprus after,” 132.

Ανάν ως βάση για μελλοντικές ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις και να εργαστεί για τη βελτίωσή του.⁹⁷ Ως εκ τούτου, στο πρωτόκολλο του συνασπισμού ο πρωταρχικός στόχος, ήταν η επίτευξη της διευθέτησης του Κυπριακού πριν από τον Μάιο του 2004 μέσω συνομιλιών στη βάση του Σχεδίου Ανάν. Συμφωνήθηκε, επίσης, ότι το σχέδιο διευθέτησης έπρεπε να υποβληθεί σε δημοψηφίσματα και από τις δύο πλευρές.⁹⁸

Οι εκλογές είχαν ως αποτέλεσμα την ανάληψη του «πρωθυπουργού» της νέας «κυβέρνησης συνασπισμού» CTP – DP από τον πολιτικό αντίπαλο του Ντενκτάς, τον Ταλάτ. Ο Ντενκτάς, αν και παρέμεινε στη θέση του «προέδρου», πρακτικά αποδυναμώθηκε σταδιακά.⁹⁹ Η νομιμοποίηση της παρουσίας ενός νέου πολιτικού μεταξύ των Τουρκοκυπρίων διευκόλυνε τα σχέδια της τουρκικής πλευράς, και κυρίως του πρωθυπουργού Ερντογάν, που επιθυμούσε να απομακρύνει τον Ντενκτάς από τις διαπραγματεύσεις για την επίλυση του Κυπριακού.¹⁰⁰ Το αποτέλεσμα στην πραγματικότητα αντανάκλασε μια ουσιαστική απομάκρυνση της κυριαρχίας του Ντενκτάς και του χειρισμού του στις διαπραγματεύσεις για την επίλυση του Κυπριακού.

4.2. Η επανέναρξη των διαπραγματεύσεων, η τελική μορφή του Σχεδίου Ανάν και η αποτυχία του σχεδίου

Εν τω μεταξύ, η τουρκική κυβέρνηση προχωρούσε στη διαδικασία σύνταξης των δικών της προτάσεων για το Κυπριακό. Η συνεδρίαση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας (Σ.Ε.Α.) της Τουρκίας στις 23 Ιανουαρίου του 2004 αντανάκλασε σε μεγάλο βαθμό τις εύθραυστες ισορροπίες της συνεχιζόμενης σύγκρουσης στην Άγκυρα. Το Σ.Ε.Α. έδωσε έμφαση στην υποστήριξη των πρωτοβουλιών του Ο.Η.Ε., αποδέχθηκε τις διαπραγματεύσεις του Σχεδίου Ανάν αλλά επίσης, κατέστησε σαφή την ανάγκη να ληφθούν υπόψη «οι πραγματικότητες στο νησί». Με αυτόν τον τρόπο, τουλάχιστον δημόσια, υπήρξε μια μικρή διαφοροποίηση στις

⁹⁷ Çarkoğlu and Sözen, “Elections of December 2003,” 132-133.

⁹⁸ Clement Dodd, “Recent Parliamentary Elections in The Turkish Republic of Northern Cyprus,” *Marmara Journal of European Studies* 11, no.1-2 (2003): 12.

⁹⁹ Κώστας Βενιζέλος, Μιχάλης Ιγνατίου και Νίκος Μελέτης, *Σχέδιο Ανάν: το μυστικό παζάρι. Οι 129 ημέρες που συγκλόνισαν τον ελληνισμό* (Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, 2005), 106.

¹⁰⁰ Συρίγος, *Σχέδιο Ανάν: Οι κληρονομίες του παρελθόντος*, 131.

αντιλήψεις της στρατιωτικής ηγεσίας. Όμως, ενώ η σύγκρουση συνεχιζόταν, η κυβέρνηση ΑΚΡ αποφάσισε να συνεχίσει μέχρι το τέλος.¹⁰¹

Στις 24 Ιανουαρίου του 2004, σε συνάντηση με τον Γενικό Γραμματέα του Ο.Η.Ε. στο Νταβός, ο Ερντογάν ζήτησε από τον Ανάν την επανάληψη των συνομιλιών με σκοπό την επίλυση του Κυπριακού.¹⁰² Εξέφρασε την ισχυρότατη επιθυμία της Τουρκίας για επίλυση του Κυπριακού μέχρι την 1^η Μαΐου του 2004 και υποσχέθηκε ότι «η Τουρκία θα βρίσκεται ένα βήμα μπροστά από την άλλη πλευρά». Δήλωσε, επίσης, ότι η Τουρκία, εφόσον συμφωνούσε και η ελληνοκυπριακή πλευρά, «προτίθεται να δεχτεί τη γεφύρωση των τελικών διαφορών επί του σχεδίου από τον Ανάν».¹⁰³

Αυτή η θεμελιώδης αλλαγή και οι νέες πολιτικές κινήσεις της Τουρκίας είχαν ως αποτέλεσμα την επανέναρξη των διαπραγματεύσεων στις 10 Φεβρουαρίου του 2004 στη Νέα Υόρκη, καθώς και την αφετηρία ενός νέου χρονοδιαγράμματος που προγραμματίστηκε να ολοκληρωθεί με δημοψηφίσματα στις 24 Απριλίου του 2004.¹⁰⁴ Σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα, οι διαπραγματεύσεις θα ξεκινούσαν στην Κύπρο στις 19 Φεβρουαρίου του 2004. Τα μέρη θα επιδίωκαν να συμφωνήσουν πάνω σε αλλαγές και θα ολοκλήρωναν το σχέδιο μέχρι τις 22 Μαρτίου του ίδιου χρόνου, ώστε να παρήγαγαν το τελικό κείμενο. Σε περίπτωση αδυναμίας μιας τέτοιας συμφωνίας, ο Γενικός Γραμματέας θα συγκαλούσε συνάντηση των δύο πλευρών – με τη συμμετοχή της Ελλάδας και της Τουρκίας μέχρι τις 29 Μαρτίου. Στην έσχατη ανάγκη και σε περίπτωση επίμονου αδιεξόδου, τότε ο Γενικός Γραμματέας θα οριστικοποιούσε το κείμενο.¹⁰⁵

Μετά τη συνάντηση στη Νέα Υόρκη, οι συνομιλίες επαναλήφθηκαν στην Κύπρο από την 19^η Φεβρουαρίου έως την 22^η Μαρτίου του 2004 όπου δεν υπήρξε ιδιαίτερη πρόοδος ούτε επήλθε κάποιο αποτέλεσμα. Σύμφωνα με την εκτίμηση του Γενικού Γραμματέα, η ελληνοκυπριακή πλευρά επέμενε σε αλλαγές, ενώ η τουρκοκυπριακή πλευρά ήταν έτοιμη να συζητήσει τα θέματα σε ρεαλιστική βάση.¹⁰⁶ Ωστόσο, έγινε πλέον σαφές ότι η διαδικασία

¹⁰¹ Moudouros, *State of Exception*, 245-246.

¹⁰² Mehmetcik, “1974 sonrasi Kıbrısli,” 213.

¹⁰³ Βενιζέλος, Ιγνατίου και Μελέτης, *Σχέδιο Ανάν: το μυστικό παζάρι*, 131.

¹⁰⁴ Mehmetcik, “1974 sonrasi Kıbrısli,” 214.

¹⁰⁵ Συρίγος, *Σχέδιο Ανάν: Οι κληρονομίες του παρελθόντος*, 132.

¹⁰⁶ Asmussen, “Cyprus after,” 9.

προσφυγής σε δημοψηφίσματα είχε δρομολογηθεί, ανεξαρτήτως τυχόν αντιδράσεων ή ενστάσεων των δύο πλευρών.

Η τελική φάση των συνομιλιών διεξήχθη στο Μπούργκενστοκ της Λουκέρνης στην Ελβετία από τις 24 έως τις 30 Μαρτίου του 2004. Ο Ντενκτάς αποφάσισε να μην παραστεί στην τελική φάση των συνομιλιών και έτσι ο Ταλάτ και ο Σερντάρ Ντενκτάς ήταν οι επικεφαλής της τουρκοκυπριακής αντιπροσωπείας. Η Ελλάδα και η Τουρκία συμμετείχαν κατά τη διάρκεια των συνομιλιών και για ακόμη μία φορά δεν σημειώνεται ιδιαίτερη πρόοδος. Οι δύο πλευρές εξακολουθούσαν να έχουν βασικές διαφωνίες ως προς το σχέδιο.¹⁰⁷

Αξιωματούχοι της Ε.Ε. και του Ο.Η.Ε. ασκούσαν πιέσεις στα μέλη και των δύο διαπραγματευτικών ομάδων, προκειμένου να βρουν τρόπους να συντάξουν την τελική έκδοση του σχεδίου.¹⁰⁸ Εν τω μεταξύ, στις τουρκικές τοπικές εκλογές στις 28 Μαρτίου το ΑΚΡ κέρδισε συντριπτικά (41,9%). Με αυτή τη νίκη, το ΑΚΡ θα μπορούσε να προχωρήσει στη νέα πολιτική του για την Κύπρο. Εν τέλει, στις 31 Μαρτίου του 2004, ο Ανάν ασκώντας το δικαίωμα που του είχε παραχωρηθεί με τη Συμφωνία στη Νέα Υόρκη, κατέθεσε τη δική του οριστική εκδοχή του σχεδίου, το οποίο υποβλήθηκε στα δημοψηφίσματα στις 24 Απριλίου του ίδιου χρόνου.¹⁰⁹

Το αποτέλεσμα της τελικής διαπραγμάτευσης του σχεδίου λύσης στην Ελβετία ενθάρρυνε περαιτέρω την κυβέρνηση ΑΚΡ και τις ευρύτερες συμμαχίες της, που αναζητούσαν ένα πιο ευρωπαϊκό προσανατολισμό για τη χώρα. Τούρκοι κυβερνητικοί αξιωματούχοι πίστευαν, ότι το τελικό αποτέλεσμα του Κυπριακού, για πρώτη φορά εδώ και χρόνια, έδωσε στην Άγκυρα το ηθικό πλεονέκτημα ως «αδιάλλακτης πλευράς που επιδιώκει τη συναίνεση». Η υποστήριξη του «Ναι» στο δημοψήφισμα από το ΑΚΡ, πήρε τη μορφή παραμερισμού του στρατιωτικού – γραφειοκρατικού κατεστημένου.

Για πρώτη φορά, το Σ.Ε.Α. συνεδρίασε τρεις φορές σε μια εβδομάδα για να αποφασίσει τη θέση του κράτους σχετικά με το δημοψήφισμα της 24^{ης} Απριλίου. Εκτός από την καταγραφή των «αρνητικών και θετικών στοιχείων» του τελικού σχεδίου, μέρος της στρατιωτικής πτέρυγας του Συμβουλίου διέρρευσε στον τύπο, ότι αυτή η θέση δεν πρέπει να θεωρείται ως

¹⁰⁷ Συρίγος, *Σχέδιο Ανάν: Οι κληρονομές του παρελθόντος*, 134.

¹⁰⁸ Asmussen, "Cyprus after," 10.

¹⁰⁹ David Hannay, *Cyprus: The Search for a Solution* (London, New York: I.B. Tauris, 2005), 243-244.

κρατική πολιτική.¹¹⁰ Ο στρατός άφηνε να νοηθεί, ότι εαν η τελική αξιολόγηση που θα έκανε το δικό του επιτελείο για το σχέδιο, σε συνδυασμό με αυτή του Ντενκτάς, κατέληγε στο συμπέρασμα ότι τα αρνητικά ήταν περισσότερα από τα θετικά, τότε θα επιδίωκε να παρεμποδίσει την κυβέρνηση εντός του Σ.Ε.Α. από το να στηρίξει το «Ναι» στο δημοψήφισμα.¹¹¹

Ο Ντενκτάς, από την άλλη, αξιολογούσε ότι το τελικό σχέδιο «δεν είναι ικανοποιητικό ούτε για το μέλλον των Τούρκων της Κύπρου, αλλά ούτε και για τα γεωπολιτικά συμφέροντα της Τουρκίας». Εκτιμούσε ότι με το συγκεκριμένο σχέδιο εξαφανιζόταν η «ΤΔΒΚ», ενώ μέσα στα επόμενα 10-15 χρόνια οι Τουρκοκύπριοι θα αφανίζονταν.¹¹² Η επισημοποίηση της διαφωνίας Ερντογάν – Ντενκτάς καταγράφηκε στη συνάντηση των δύο στην Άγκυρα στις 6 Απριλίου του 2004. Ο Ντενκτάς επέμενε ότι η απουσία μόνιμων παρεκκλίσεων από το ευρωπαϊκό κεκτημένο ήταν αρνητική, ενώ ο τελικός χάρτης για το εδαφικό δεν ήταν υπέρ της τουρκικής πλευράς. Από την άλλη, ο Ερντογάν υποστήριζε ότι ήταν η καλύτερη συμφωνία που μπορούσε να επιτευχθεί υπό τις τότε περιστάσεις.¹¹³

Τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων της 24^{ης} Απριλίου του 2004 ήταν αναμενόμενα. Το 64,9% των ψηφοφόρων από τους εγγεγραμμένους στους εκλογικούς καταλόγους της «ΤΔΒΚ» ψήφισαν υπέρ της αποδοχής του σχεδίου. Αντίθετα, το 75,8% των Ελληνοκυπρίων ψηφοφόρων απέρριψε το σχέδιο.¹¹⁴ Μία μερίδα της τουρκοκυπριακής δεξιάς, ακόμα και πολιτογραφημένοι Τούρκοι, έποικοι και μετανάστες τάχτηκαν με το «Ναι», ενώ ακόμα και ο γιος του Τουρκοκύπριου ηγέτη, Σερντάρ Ντενκτάς, κράτησε χαμηλό προφίλ και απέφυγε να ταυτιστεί με τον πατέρα του εκείνη την κορυφαία περίοδο. Ήταν μια τραγική στιγμή, ο Ντενκτάς ως πολιτικός ηγέτης είχε ηττηθεί απόλυτα μέσα στην κοινότητά του.¹¹⁵

Περίπου ένα μήνα μετά τα δημοψηφίσματα, ο Γενικός Γραμματέας σε επιστολή του προς το Συμβούλιο Ασφαλείας ανέφερε:

¹¹⁰ Moudouros, *State of Exception*, 246.

¹¹¹ Barkın Şık, “Askerler direnecek mi?”, *Milliyet*, 3/4/2004.

¹¹² Fikret Bilâ, “Denktaş: Büyük kazık yiyeceğiz”, *Milliyet*, 6/4/2004.

¹¹³ Serpil Çevikcan, “Erdoğan-Denktaş dostça ayrıldı”, *Milliyet*, 7/4/2004.

¹¹⁴ Συρίγος, *Σχέδιο Ανάν: Οι κληρονομίες του παρελθόντος*, 135.

¹¹⁵ Ιωάννου, *Ο Ντενκτάς στον Νότο*, 135.

«Η προτεινόμενη Θεμελιώδης Συμφωνία για “Ολοκληρωμένη Διευθέτηση του Κυπριακού Προβλήματος”, όπως οριστικοποιήθηκε, υποβλήθηκε σε χωριστά ταυτόχρονα δημοψηφίσματα στις 24 Απριλίου του 2004. Απορρίφθηκε από το ελληνοκυπριακό εκλογικό σώμα με διαφορά τρία προς ένα και εγκρίθηκε από το τουρκοκυπριακό εκλογικό σώμα με περιθώριο δύο προς ένα. Ως εκ τούτου, δεν τέθηκε σε ισχύ. Αυτό το αποτέλεσμα αντιπροσωπεύει μια ακόμη χαμένη ευκαιρία για την επίλυση του Κυπριακού. Η προσπάθεια τα τελευταία τεσσεράμισι χρόνια έχει επιτύχει πολλά που πρέπει να διατηρηθούν. Ωστόσο, κανένα από αυτά τα επιτεύγματα δεν υποκαθιστά μια συνολική διευθέτηση».¹¹⁶

Η έκθεση του Γενικού Γραμματέα συνιστούσε τη μεγάλη στροφή του διεθνούς παράγοντα έναντι του Κυπριακού. Μέχρι εκείνη την ημερομηνία, η ευθύνη για τη μη επίλυση του Κυπριακού αποδιδόταν στην τουρκική πλευρά. Μετά την 24^η Απριλίου, κατονομάστηκε η ελληνοκυπριακή πλευρά ως υπεύθυνη για τη ματαίωση της λύσης.¹¹⁷ Τα δημοψηφίσματα του 2004 σημείωσαν μια ιστορική καμπή για την Ελληνοκυπριακή κοινότητα. Το γεγονός ότι το 76% των Ελληνοκυπρίων απέρριψε το σχέδιο σήμαινε πως οι ελληνοκυπριακές πολιτικές ελίτ θα παρέμεναν στη σκιά του «ισχυρού όχλου» και δεν θα μπορούσαν να κάνουν τολμηρά βήματα προς μια λύση.¹¹⁸

Είναι γεγονός, ότι το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, τουλάχιστον για την Τουρκοκυπριακή κοινότητα, σήμανε το τέλος ενός κύκλου εξαιρέσεων με συγκεκριμένα ιδεολογικά, πολιτικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά. Το αποτέλεσμα σηματοδότησε το αποκορύφωμα της αμφισβήτησης του πλαισίου των αξιών μέσα στο οποίο οικοδομήθηκε ο «χώρος» της διαίρεσης και της εξαίρεσης. Μαρτυρούσε, επίσης, τη δημόσια έκφραση της κοινοτικής πλειοψηφίας που απέρριψε τις κυρίαρχες πηγές εξουσίας που κατασκεύαζαν και αναπαρήγαγαν τον διχασμένο χώρο. Με άλλα λόγια, το «Ναι» στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα σήμαινε την πολιτική βούληση για τη δημιουργία μιας «σταθερής» συλλογικής ταυτότητας σε νόμιμο περιβάλλον.¹¹⁹

¹¹⁶ Reports of the secretary-general to the security council on his mission of good offices in Cyprus UN S/2004/437, 28 Μαΐου 2004, 1.

¹¹⁷ Τάκης Χατζηδημητρίου, *Το δημοψήφισμα της 24^{ης} Απριλίου 2004 και η λύση του Κυπριακού* (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2006), 139.

¹¹⁸ Niyazi Kızılyürek, *Ulus Kaçışı* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), 334.

¹¹⁹ Moudouros, *State of Exception*, 247.

5. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΕΤΑ ΤΑ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑΤΑ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 2009

5.1. Η σημασία του τουρκοκυπριακού «Ναι» και η «νέα Τουρκία» του Ερντογάν

Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος στις 24 Απριλίου 2004, σηματοδότησε την έναρξη μιας νέας περιόδου για τους Τουρκοκύπριους. Η έναρξη αυτής της νέας περιόδου, εκτός από τη ρήξη με το παρελθόν, χαρακτηρίστηκε και από τη συνέχεια στο μέλλον, που αφορούσε τόσο τον ρόλο της Τουρκίας, όσο και θέματα σχετικά με τις δομικές δυσλειτουργίες που συνέχισαν να υπονομεύουν την ταυτότητα και ύπαρξη των Τουρκοκυπρίων.¹²⁰

Το τουρκοκυπριακό πλειοψηφικό «Ναι» οικοδομήθηκε πάνω σε μια ευρύτατη κοινωνική συμμαχία που ηγεμόνευσε ιδεολογικά παίρνοντας πολιτική μορφή το 2003 και επέτρεψε στην τουρκοκυπριακή αριστερά να πρωταγωνιστήσει για πρώτη φορά στην πολιτική σκηνή της κοινότητας.¹²¹ Το τουρκοκυπριακό πλειοψηφικό «Ναι» ξεκαθάρισε πλήρως τις διαφοροποιήσεις εντός Τουρκοκυπριακής κοινότητας. Το αποτέλεσμα της 24^{ης} Απριλίου του 2004, από την τουρκοκυπριακή πλευρά, φαινόταν σαν μια «επαναστατική διαδικασία», αφού η ιδέα της διευθέτησης του Κυπριακού ήταν συνυφασμένη με την επίλυση όλων των θεμελιωδών και υπαρξιακών προβλημάτων που αντιμετώπιζαν οι Τουρκοκύπριοι.¹²²

Από την άλλη, όμως, αυτή η «ανεκπλήρωτη στιγμή» της επίλυσης, μετατράπηκε ως βάση για τις πιο έντονες αντιφάσεις που δημιουργήθηκαν, μεταξύ της διαδικασίας για ομαλοποίηση της κατάστασης εξαιρέσης και αναπαραγωγής όλων εκείνων των στοιχείων που συνεχώς υπενθύμιζαν την «εξαιρέση» καθώς και την ανώμαλη κατάσταση.¹²³ Η αβεβαιότητα (Belirsizlik), ήταν ο τρόπος με τον οποίο οι Τουρκοκύπριοι περιέγραφαν το κράτος τους, την ταυτότητά τους και την καθημερινή τους ύπαρξη.¹²⁴ Η αδυναμία για μετάβαση σε ένα

¹²⁰ Moudouros, *State of Exception*, 248.

¹²¹ Ιωάννου, *Ο Ντενκτας στον Νότο*, 132.

¹²² Moudouros, *State of Exception*, 248.

¹²³ Στο ίδιο, σ. 253.

¹²⁴ Rebecca Bryant and Christalla Yakinthou, *Cypriot Perceptions of Turkey* (Istanbul: TESEV Publications, 2012), 20.

πραγματικό κράτος σήμαινε, ότι οι Τουρκοκύπριοι παρέμεναν εκτός του διεθνούς συστήματος ως αντικείμενο εμπάργκο και απομόνωσης.¹²⁵

Μία από τις πιο χαρακτηριστικές περιγραφές των προαναφερθεισών αντιφάσεων, εκφράστηκε μέσω του πρωτοσέλιδου τίτλου της εφημερίδας Ortam, «Πικρόγλυκη χαρά» (Buruk sevinç).¹²⁶ Από την μια, το «Ναι», για την πλειοψηφία της κοινότητας, σήμαινε συναισθήματα χαράς, ελπίδας και ικανοποίησης. Από την άλλη, όμως, αυτή η χαρά χαρακτηρίστηκε ως πικρόγλυκη, αφού όχι μόνο δεν εκπληρώθηκε η επιθυμία για επίλυση του Κυπριακού Προβλήματος, αλλά επιπρόσθετα, εγκαινιάστηκε μια νέα περίοδος μακρόχρονης διεθνής απομόνωσης, αβεβαιότητας και αποκλεισμού.

Το «Ναι» δεν ήταν απλώς η αποδοχή του συγκεκριμένου σχεδίου διευθέτησης του Κυπριακού. Ήταν, επίσης, η απόρριψη του ιδεολογικού πλαισίου του Ντενκτάς, των δομών εξουσίας και της κοινωνικής του επέκτασης. Οι Τουρκοκύπριοι εγκαινίασαν μια νέα εποχή ως αποτέλεσμα της συντριπτικής τους απόφασης. Επιθυμούσαν την ενσωμάτωση και αναγνώριση τους στον κόσμο, να ζήσουν με βάση το διεθνές δίκαιο και να επιλύσουν το Κυπριακό Πρόβλημα. Οι Τουρκοκύπριοι, «έθαψαν» τις πολιτικές του Τουρκοκύπριου «προέδρου» Ντενκτάς, με ποσοστό 65%.¹²⁷ Έτσι, η νέα «ιδρυτική στιγμή» της αντιπολίτευσης συνεπαγόταν μια προσπάθεια να συνεχιστεί η δυναμική που είχε οδηγήσει στο «Ναι», ώστε να προκύψει μια εντελώς «νέα ζωή».

Η νέα «ιδρυτική στιγμή» της αντιπολίτευσης, που θα μπορούσε να ανατρέψει τις πρώην «ιδρυτικές στιγμές» του 1974 και του 1983, ήταν η διεκδίκηση νέων δομών εξουσίας με εξωτερικές και εσωτερικές πτυχές. Σε ό,τι αφορά την «εξωτερική πτυχή» της οικοδόμησης της νέας εποχής, έπρεπε να επιφέρει την εξομάλυνση των σχέσεων της κοινότητας με το διεθνές περιβάλλον. Η κυριαρχία του «Ναι» στο δημοψήφισμα θα μπορούσε να συμβάλει στην ευκολότερη πρόσβαση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας στο διεθνές σύστημα, σηματοδοτώντας έτσι μια νέα, αρκετά ανατρεπτική, πορεία στο επίπεδο των διεθνών σχέσεων. Ο Ταλάτ, μετά το δημοψήφισμα, έδωσε προτεραιότητα στην άρση της απομόνωσης των

¹²⁵ Rebecca Bryant, "Living with Liminality: De Facto States on the Threshold of the Global," *The Brown Journal of World Affairs* 20, no. 2 (Spring / Summer 2014): 133.

¹²⁶ "Buruk Sevinç", *Ortam*, 25.04.2004.

¹²⁷ "Diplomasi atağı!", *Yeni Düzen*, 26/02/2004.

Τουρκοκυπρίων μέσω της καθιέρωσης απευθείας πτήσεων και της νομιμοποίησης του εμπορίου μέσω των λιμανιών.¹²⁸

Αμέσως μετά τα δημοψηφίσματα, η Ε.Ε. ως ανταμοιβή για τη θετική στάση των Τουρκοκυπρίων στο Σχέδιο Ανάν, δήλωσε αποφασισμένη να τερματίσει την απομόνωση τους ενθαρρύνοντας την οικονομική τους ανάπτυξη.¹²⁹ Για αυτό τον λόγο, προέβη σε μια σειρά από δραστηριότητες, οι οποίες, συνολικά, στόχευαν στην ανάπτυξη των Τουρκοκυπρίων. Η βοήθεια της Ε.Ε. προς τους Τουρκοκύπριους περιοριζόταν σε ένα έργο οικονομικής ανόρθωσης.¹³⁰ Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η σημασία της Ε.Ε. για τους Τουρκοκύπριους αυξήθηκε σημαντικά. Η Ε.Ε. αποτελούσε τον πρώτο σημαντικό διεθνή παράγοντα για την Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Υπό την άποψη αυτή, η Ε.Ε. συνιστούσε τη «γέφυρα» μεταξύ της απομονωμένης κοινότητας και του διεθνούς κόσμου.¹³¹

Παρόλο που μετά τα δημοψηφίσματα η Τουρκοκυπριακή κοινότητα απομακρύνθηκε από την ιδέα της επίλυσης και όλοι αναζητούσαν την οικονομική ανάκαμψη της κοινότητας, τόσο ο Ταλάτ, όσο και τα υπόλοιπα πολιτικά κόμματα που είχαν υποστηρίξει το Σχέδιο Ανάν επαναλάμβαναν, πως η άρση της διεθνούς απομόνωσης δεν ισοδυναμούσε με την επίλυση του Κυπριακού Προβλήματος. Η ομοσπονδιακή λύση, αν και υποβαθμισμένη, συνέχισε να αποτελεί δομικό στοιχείο της πολιτικής ρητορικής των κομμάτων που είχαν υποστηρίξει το «Ναι» στο δημοψήφισμα.

Αν στο επίπεδο των «εξωτερικών πτυχών» της νέας εποχής ο κυρίαρχος στόχος ήταν η άρση της απομόνωσης, στο επίπεδο των «εσωτερικών πτυχών» ο κυρίαρχος στόχος της τουρκοκυπριακής αριστεράς, ήταν να απομακρύνει τον Τουρκοκύπριο ηγέτη από την πολιτική ζωή των Τουρκοκυπρίων. Σχεδόν όλες οι τουρκοκυπριακές οργανωμένες δυνάμεις που είχαν υποστηρίξει την ομοσπονδιακή λύση του Κυπριακού πίστευαν στην προοπτική της ανατροπής βασικών χαρακτηριστικών της διχοτόμησης. Η «ιδεολογία του ναι» θα έπρεπε να αποτελεί τη βάση στην πολιτική ζωή και στις σχέσεις της κοινότητας με την Τουρκία.¹³²

¹²⁸ Moudouros, *State of Exception*, 255.

¹²⁹ Kyris, "The EU, Turkey and Cyprus Problem," 12-13.

¹³⁰ Çelenk, "The Restructuring," 359.

¹³¹ Kyris, "The European Union," 94.

¹³² Moudouros, *State of Exception*, 255.

Μια άλλη άποψη σχετικά με το «Ναι» και τις θετικές του συνέπειες, ήταν έντονα εθνοκοινοτική και προωθούσε μια ανανεωμένη αντίληψη για τον «τουρκοκυπριακό λαό» και την ανεξαρτησία του. Για παράδειγμα, ο Ντογάν Χαρμάν (Doğan Harman), ένας απ' τους βασικούς εκφραστές αυτής της άποψης, υπογράμμισε ότι ο τουρκοκυπριακός λαός θα προχωρούσε στη διαδικασία ενσωμάτωσης του με τον κόσμο, ανεξάρτητα και παράλληλα με τους Ελληνοκύπριους και ότι αυτή η διαδικασία θα μπορούσε να οδηγήσει ακόμη και στην αναγνώριση της «ΤΔΒΚ». Εντούτοις, ο Ντενκτάς δεν θα έπρεπε να επέμβει σε αυτή την διαδικασία καθώς εκπροσωπούσε τη θέση για προσάρτηση στην Τουρκία.¹³³

Σε όλη την περίοδο μετά τα δημοψηφίσματα του 2004, η βασική πολιτική του UBP επικεντρώθηκε στην ιδεολογικοπολιτική κεφαλαιοποίηση της διάψευσης των προσδοκιών της κοινότητας, ιδιαίτερα αυτών που καλλιεργήθηκαν σε σχέση με τον διεθνή παράγοντα και την άρση της απομόνωσης. Μάλιστα, στις 30 Απριλίου του 2004, ο ηγέτης του UBP, Έρογλου, έθεσε ενώπιον της «κυβέρνησης» CTP με ειρωνικό τρόπο ρητορικά ερωτήματα όπως, «Τι έγινε με τα εμπορεύματα που θα έφταναν στο λιμάνι της Αμμοχώστου; Τίποτε από αυτά δεν εγκρίθηκε.»¹³⁴

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, στις 20 Φεβρουαρίου του 2005, το τουρκοκυπριακό εκλογικό σώμα προσήλθε στις κάλπες στις «βουλευτικές» εκλογές της «ΤΔΒΚ». Τα εκλογικά αποτελέσματα έδειξαν ξεκάθαρα ότι οι Τουρκοκύπριοι εξακολουθούσαν να είναι προσηλωμένοι στο Σχέδιο Ανάν και στην ένταξη στην Ε.Ε.¹³⁵ Επιδεικνύοντας τη συνεχιζόμενη δέσμευση για μια συνολική λύση στην Κύπρο και την ενσωμάτωση στην Ε.Ε., οι εκλογές του 2005 ενδεχομένως να ασκούσαν μεγαλύτερη πίεση στην ελληνοκυπριακή πλευρά για να επαναλάβει τις διαπραγματεύσεις με βάση το Σχέδιο Ανάν, που απέρριψαν στο δημοψήφισμα του 2004. Ωστόσο, η ελληνοκυπριακή πολιτική ηγεσία δεν φαινόταν να έχει την πρόθεση, ούτε το κίνητρο να αποδεχθεί μια συμβιβαστική λύση βασισμένη στην κατανομή της εξουσίας με τους Τουρκοκύπριους.

Το CTP κατάφερε να κερδίσει ποσοστό 44.5% και να σχηματίσει εκ νέου «κυβέρνηση». Τον Απρίλιο, του ίδιου χρόνου, στις εκλογές για Τουρκοκύπριο ηγέτη, ο Ταλάτ κέρδισε

¹³³ Doğan Harman, "Halkın zaferi...%65 Evet, %35 Hayır", *Kıbrıs*, 25/4/2004.

¹³⁴ ΚΚΤC, Cumhuriyet Meclisi Tutamak Dergisi, 27'inci Birleşim, 30/4/2004.

¹³⁵ Ahmet Sözer, "The Turkish Cypriot Legislative Election of February 2005: The Rise of CTP/BG", *South European Society and Politics* 10, no.3 (November 2005): 465.

ποσοστό 55.6% από τον πρώτο γύρο. Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα αποτέλεσαν μια από τις εκφράσεις της άντλησης των δυναμικών της αλλαγής που επικρατούσαν όλο το προηγούμενο διάστημα από το CTP. Η πρώτη αξιολόγηση του αποτελέσματος των δημοψηφισμάτων από τον Σερντάρ Ντενκτάς ήταν, ότι «πλέον στην “ΤΔΒΚ” τίποτε δεν θα είναι όπως παλιά».¹³⁶

Παρ’ όλα αυτά, η πλευρά των θετικών φιλοδοξιών, που γαλουχήθηκε από την ικανοποίηση της κυριαρχίας του «Ναι» στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα και τις ελπίδες που εμφανίστηκαν μετά τα αποτελέσματα των εκλογών του 2005, συνυπήρχε με την «ανεκπλήρωτη στιγμή» της επίλυσης του Κυπριακού Προβλήματος. Μάλιστα, αυτό φαινόταν έκδηλα και στις δηλώσεις του Ακιντζί, ο οποίος ανέφερε ότι δεν ήταν ευχαριστημένος με το τελικό αποτέλεσμα των δημοψηφισμάτων καθώς ο στόχος της λύσης απαιτούσε την επικράτηση του «Ναι» και από τις δύο κοινότητες.¹³⁷

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε για τον τερματισμό της απομόνωσης, στη βάση των πολιτικών της Ε.Ε., ήταν αδύνατη. Η διεθνής κοινότητα απέτυχε να τερματίσει την απομόνωση των Τουρκοκυπρίων. Ορισμένοι από τους στόχους της Ε.Ε. είχαν πράγματι βοηθήσει την ανάπτυξη της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, ωστόσο, αυτό δεν ήταν αρκετό για να αμβλύνει την απογοήτευση των Τουρκοκυπρίων και τον τερματισμό της διεθνούς απομόνωσής τους.¹³⁸

Μετά τα δημοψηφίσματα, ο εξευρωπαϊσμός της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής απέναντι στο Κυπριακό Πρόβλημα συνεχίστηκε, λίγο πολύ, στον ίδιο βαθμό, αλλά με μάλλον διαφορετικό τρόπο. Ωστόσο, αυτό δεν σήμαινε ότι η Ε.Ε. σταμάτησε να επηρεάζει τη θέση της Άγκυρας απέναντι στο Κυπριακό Πρόβλημα. Αν και η πολιτική της Τουρκίας απέναντι στην Κύπρο ήταν πιο ευέλικτη από ό,τι πριν την έναρξη της διαδικασίας ένταξής της στην Ε.Ε., η ρητορική της Άγκυρας δεν αντικατοπτριζόταν στο επίπεδο συμβιβασμού που υιοθετήθηκε λίγο πριν από τα δημοψηφίσματα.¹³⁹ Το Κυπριακό πλέον δεν αποτελούσε πρόβλημα πρωταρχικής σημασίας για το ΑΚΡ.¹⁴⁰

¹³⁶ “Serdar Denktaş: KKTC’de artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak”, *Ortam*, 25/4/2004

¹³⁷ “Akıncı: Çözüm istiyoruz...”, *Ortam*, 25/04/2004.

¹³⁸ Kyris, “The European Union,” 94.

¹³⁹ Kyris, “The EU, Turkey and Cyprus Problem,” 19.

¹⁴⁰ Kızılyürek, *Από τον Κεμαλισμό*, 240.

Εκείνη την περίοδο, ο τότε Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, Τάσος Παπαδόπουλος, δεν εμφανίστηκε ιδιαίτερα πρόθυμος για επανέναρξη ουσιαστικών συνομιλιών με τους Τουρκοκύπριους. Παρ' όλα αυτά, η πιο καθοριστική δυναμική που δημιούργησε νέα αδιέξοδα στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα ήταν οι νέοι προσανατολισμοί της Άγκυρας. Η αλλαγή στους προσανατολισμούς της Τουρκίας, αμέσως μετά τα δημοψηφίσματα, ήταν κάπως ασαφής. Η κυβέρνηση Ερντογάν προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τα πλεονεκτήματα που απέκτησε με τη θετική στάση της στο σχέδιο του Ο.Η.Ε. Για το ΑΚΡ, το τουρκοκυπριακό «Ναι» σε συνδυασμό με την ελληνοκυπριακή απόρριψη του σχεδίου, αποτέλεσαν τη «μεγαλύτερη διπλωματική νίκη της Τουρκίας τα τελευταία 50 χρόνια». Ως εκ τούτου, η νίκη του δημοψηφίσματος έπρεπε να μεταφραστεί σε διεθνή πλεονεκτήματα.

Για την κυβέρνηση Ερντογάν, ήταν μια περίοδος νέας οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής πολιτικής στην «ΤΔΒΚ». Αυτή η ιδιαίτερη διαφοροποίηση από τμήμα της Τουρκοκυπριακής κοινότητας από την μια, και της Άγκυρας από την άλλη, συνιστούσε ταυτόχρονα αλλαγή στις σχέσεις τους. Η «νέα Τουρκία» του Ερντογάν είχε στόχο να επιβάλει μια νεοφιλελεύθερη δομική αλλαγή χωρίς, ωστόσο, αυτή η προσπάθεια να εκδηλωθεί σε «κανονικά» παραδείγματα. Έτσι, ο φιλελεύθερος μετασχηματισμός προσανατολίστηκε περισσότερο στη μετατροπή της ενσωματωμένης επικράτειας σε μια «κανονική» επαρχία της Ανατολίας.

5.2. Ο εσωτερικός νεοφιλελεύθερος εκσυγχρονισμός της «ΤΔΒΚ»: Η Τουρκία ως ΔΝΤ της «ΤΔΒΚ»

Μετά την αποτυχία στα δημοψηφίσματα, οι αντιπαραθέσεις στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα αυξάνονταν σταδιακά. Στον νέο κύκλο αντιπαραθέσεων ένας ευρύτερος κύκλος των δομών εξουσίας επιχειρούσε να μεταμορφώσει την Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Δίπλα στην τουρκική κυβέρνηση στέκονταν πλέον διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί και ένα πολύ μεγάλο τμήμα της τουρκικής επιχειρηματικής τάξης.

Οι ισχυρότεροι επιχειρηματικοί κύκλοι της Τουρκίας προσπάθησαν να προωθήσουν τον ιδιωτικό τομέα ως την κατευθυντήρια δύναμη για την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό της Τουρκοκυπριακής κοινότητας. Πρότειναν την υιοθέτηση μοντέλου «ελεύθερης αγοράς» και

τον περιορισμό του δημόσιου τομέα με τη ρύθμιση του νομικού πλαισίου και τη δημιουργία θετικών συνθηκών για αύξηση των ξένων επενδύσεων.¹⁴¹ Αυτή την περίοδο στην Κύπρο, παρατηρούνται αυξανόμενες ιδιωτικές επενδύσεις από τουρκικές επιχειρήσεις, κυρίως με τη μορφή μεγάλων ξενοδοχειακών συγκροτημάτων, καθώς και αυξημένη χρηματοδότηση από την τουρκική κυβέρνηση για υποδομές.¹⁴²

Ο κατασκευαστικός τομέας στις κατεχόμενες περιοχές κατέγραψε ιδιαίτερη ανάπτυξη την πρώτη περίοδο που ακολούθησε τα δημοψηφίσματα του 2004. Πολλοί επιχειρηματίες του τομέα θεώρησαν ότι η απόρριψη του Σχεδίου Ανάν από τους Ελληνοκύπριους θα οδηγούσε σε μορφές νομιμοποίησης των δραστηριοτήτων τους σε ελληνοκυπριακές περιουσίες. Αυτή η ανάπτυξη στην πραγματικότητα αποδείχτηκε φούσκα που προκάλεσε και τη μαζική μεταφορά εργατικού δυναμικού από την Τουρκία. Οι ανειδίκευτοι εργάτες προκάλεσαν σταδιακά την αίσθηση της απειλής που ένιωσαν τότε οι Τουρκοκύπριοι για το κοινοτικό πολιτισμικό τους μέλλον στο νησί.¹⁴³

Η νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση της τουρκοκυπριακής οικονομίας εντάθηκε κυρίως μετά το 2006, με την εισαγωγή της αρχής των όρων. Η αρχή των όρων αποτέλεσε μέρος της νέας στρατηγικής της κυβέρνησης AKP, που ήθελε να παρέμβει στις οικονομικές και πολιτικές δομές της «ΤΔΒΚ».¹⁴⁴ Οι αυξανόμενες υποδομές και οικονομικές επενδύσεις για την ανάπτυξη της Τουρκοκυπριακής κοινότητας χαρακτηρίστηκαν από ορισμένους Τούρκους διπλωμάτες ως «Σχέδιο Β'», δηλαδή σχέδιο για το μέλλον της Τουρκοκυπριακής κοινότητας σε περίπτωση που δεν υπάρξει ποτέ η διευθέτηση του Κυπριακού Προβλήματος.¹⁴⁵

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, αυξήθηκε δραματικά το ενδιαφέρον του τουρκικού κεφαλαίου για επιδιωκόμενο εκσυγχρονισμό. Ο Σύνδεσμος Τουρκικής Βιομηχανίας και Επιχειρήσεων (TÜSIAD) σχημάτισε ένα «κυπριακό τμήμα», με στόχο την πιο εντατική παρέμβαση. Η Ένωση Επιμελητηρίων και Χρηματιστηρίων Εμπορευμάτων της Τουρκίας (TOBB) εργάστηκε για τη δημιουργία ισοδύναμων τουρκικών δομών και φορέων, όπως το Επενδυτικό

¹⁴¹ Moudouros, *State of Exception*, 257-259.

¹⁴² Bryant and Yakinthou, *Cypriot Perceptions*, 21-22.

¹⁴³ Mete Hatay and Rebecca Bryant, *Negotiating the Cyprus Problem(s)* (Istanbul: TESEV Publications, 2011), 18.

¹⁴⁴ Umut Bozkurt, "Turkey: From the 'Motherland' to the 'IMF of Northern Cyprus'?" *The Cyprus Review* 26, no.1 (Spring 2014): 97.

¹⁴⁵ Hatay and Bryant, *Turkish Perceptions*, 43.

Γνωμοδοτικό Συμβούλιο, καθώς και για τη σύνταξη προτάσεων για την επιτάχυνση της λειτουργίας επιτροπής αποζημιώσεων για Ελληνοκύπριους ιδιοκτήτες ακινήτων στις κατεχόμενες περιοχές.

Η Τράπεζα Τουρκικής Οικονομίας (Türk Ekonomi Bankası - TEB) και το Συμβούλιο Εξωτερικών Οικονομικών Σχέσεων της Τουρκίας (DEİK) ανέπτυξαν διάφορα προγράμματα για την αύξηση των ξένων επενδύσεων, ενώ οι κορυφαίες οργανώσεις επιχειρηματιών της Τουρκίας, όπως η TÜMSIAD και η TUSKON, ίδρυσαν τμήματα για τη διευκόλυνση του εξωτερικού εμπορίου. Η Ένωση Ανεξάρτητων Βιομηχανικών Δοκίμων και Επιχειρηματιών (MÜSIAD), που εκφράζει το ισλαμικό κεφάλαιο, ίδρυσε ένα τμήμα για την ενσωμάτωση του εμπορίου και της βιομηχανικής παραγωγής στην παγκόσμια αγορά.

Η αλλαγή στους κοινωνικοοικονομικούς προσανατολισμούς της Τουρκίας φάνηκε και στον χειρισμό σχετικά με το Κυπριακό. Από το 2007, η στρατιωτική ηγεσία της Τουρκίας δεν έκρυβε την όξυνση της για τις αυτόνομες τάσεις του νέου Τουρκοκύπριου ηγέτη, Ταλάτ, σε θέματα που διευκόλυναν την επαφή μεταξύ των δύο κοινοτήτων μέσω του ανοίγματος νέων διελεύσεων.¹⁴⁶ Παρά το ότι η εκλογή του Δημήτρη Χριστόφια στην προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας το 2008 οδήγησε σε νέες δυναμικές όσον αφορά την διαπραγμάτευση στο Κυπριακό, δεν «καλύφθηκαν» τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετώπιζε το CTP.¹⁴⁷

Έτσι, ο συνδυασμός των τουρκικών κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών πιέσεων, είχε ως αποτέλεσμα το CTP να αντιμετωπίσει δύο βασικά ζητήματα. Το πρώτο ζήτημα, αφορούσε τη διαχείριση της εξουσίας σε μια δομή που το πολιτικό πρόγραμμα του κόμματος θεωρούσε θεμελιώδη απόδειξη την μη βιωσιμότητα του διχοτομικού στάτους κβο. Το δεύτερο ζήτημα, σχετιζόταν με τη διαχείριση αυτής της δομής σε ένα περιβάλλον εντεινόμενης πίεσης από την τουρκική κυβέρνηση για νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Moudouros, *State of Exception*, 259-260.

¹⁴⁷ Ahmet Sözen, "The Turkish Cypriot Legislative Election of April 2009: Towards the 'Lait Roll of the Dice in the Cyprus Conflict?'," *Sunth European Society and Politics* 14, No.3 (January 2010): 338.

¹⁴⁸ Moudouros, *State of Exception*, 261.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, το CTP επέλεξε να επικεντρωθεί στην έννοια της οικονομικής αυτάρκειας και στη δημιουργία μιας οικονομίας που θα «σταθεί στα πόδια της».¹⁴⁹ Αυτό σήμαινε, ότι η μειωμένη εξάρτηση από την Τουρκία και η εστίαση της οικονομικής ανάπτυξης προς μια διευθέτηση του Κυπριακού, θα προέκυπταν από τη μεταρρύθμιση των δομών του προϋπολογισμού. Σε αυτό το σημείο, ωστόσο, η ιδέα της οικονομικής αυτάρκειας της κοινότητας δημιούργησε αρνητικές απαντήσεις από διαφωνούντες κύκλους.¹⁵⁰

Το CTP έπρεπε να επιλέξει μεταξύ δύο επιλογών. Η πρώτη ήταν η φορολόγηση της μεγάλης επιχειρηματικής δραστηριότητας και η δημιουργία μεγαλύτερης πίεσης στους κύκλους του εμπορικού και βιομηχανικού κεφαλαίου. Η δεύτερη ήταν οι περικοπές στις παροχές και η μείωση των δομών κοινωνικής προστασίας για τα μεσαία και κατώτερα κοινωνικά στρώματα του πληθυσμού. Το CTP οδηγήθηκε σε κάποια μέτρα περικοπών από κοινωνικά στρώματα που παραδοσιακά εντάσσονταν στην δική του εκλογική βάση ή συνδέονταν μαζί του μέσα από τις σχέσεις του κόμματος με το συνδικαλιστικό κίνημα.¹⁵¹ Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία εσωτερικών ρηγμάτων στο αριστερό και κεντροαριστερό μπλοκ ψηφοφόρων.

Μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2007, το CTP δεχόταν πιέσεις από τα κόμματα του εμπορικού κεφαλαίου, που τα προηγούμενα χρόνια υποστήριζαν το κίνημα υπέρ της λύσης, αλλά και από το συνδικαλιστικό κίνημα και τις δεκάδες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών. Κανένα από αυτά τα μέρη δεν ήταν διατεθειμένο να προχωρήσει σε παραχωρήσεις μέσα σε ένα περιβάλλον πίεσης που δημιουργήθηκε από την εντεινόμενη οικονομική κρίση.¹⁵² Λόγω της οικονομικής κρίσης, το CTP αντιμετώπιζε ήδη από το 2006 πληθωρισμό της τάξης του 19% και επιδίωκε να μειώσει την επίπτωση του πληθωρισμού στους μισθούς για το 2007.¹⁵³

Η οικονομική στασιμότητα του 2007 και μετά, εξανάγκασε το CTP σε αντιδημοφιλείς και αντιλαϊκές πολιτικές, όπως οι αυξήσεις τιμών βασικών καταναλωτικών αγαθών και

¹⁴⁹ Tufan Erhürman, *Kıbrıs'ın Kuzeyinde Yeni Sol. Kıbrıs Türk Soluna Eleştirel bir bakış* (Lefkoşa: Işık Kitabevi Yayınları, 2010), 40.

¹⁵⁰ Moudouros, *State of Exception*, 261.

¹⁵¹ Erhürman, *Kıbrıs'ın Kuzeyinde*, 40.

¹⁵² Emine Tahsin, "Kuzey Kıbrıs özelinde neoliberal dönüşümün boyutları," *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 5, no.2 (December 2014): 88.

¹⁵³ Mete Tümerkan, "Soyer'den çarpıcı itiraf!," *Haber Kıbrıs*, 17/2/2013.

υπηρεσιών. Για παράδειγμα, οι αυξήσεις στις τιμές ηλεκτρισμού και πετρελαίου προκάλεσαν αλυσιδωτές αυξήσεις σε όλους σχεδόν τους τομείς της οικονομίας.¹⁵⁴ Σε αυτό το σημείο, το κόμμα βρέθηκε αντιμέτωπο με το τριετές οικονομικό πρωτόκολλο του 2007-2009, ένα κείμενο που παρείχε μια σειρά διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων.¹⁵⁵

Με την κορύφωση αυτών των προσπαθειών από την Άγκυρα για την επιβολή του τρίχρονου οικονομικού πρωτοκόλλου, άρχισαν να διαφαίνονται ακόμα περισσότερο και οι ταξικές διαφοροποιήσεις εντός της συμμαχίας του CTP. Η νέα αστική τάξη ήταν ταυτισμένη σε συνθήκες κρίσης με την Άγκυρα, ενώ οι διεκδικήσεις της έπλητταν τόσο τα συμφέροντα των δημοσίων υπαλλήλων, όσο και αυτά των μικροκαταστηματαρχών, μικροβιοτεχνών. Δηλαδή, τα δύο βασικότερα μέρη της μεσαίας τάξης στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα.¹⁵⁶ Σταδιακά, η αστική τάξη στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα αντιλήφθηκε ότι σε συνθήκες αδιεξόδων στο Κυπριακό ήταν αδύνατο να υπηρετήσει τα συμφέροντα της μέσα από το CTP.¹⁵⁷

Για ένα πολύ σημαντικό μέρος του τουρκοκυπριακού εμπορικού και βιομηχανικού κεφαλαίου, η εφαρμογή του τριετούς οικονομικού πρωτοκόλλου, δεν ήταν μόνο μονόδρομος προς την οικονομική ανάπτυξη, αποτελούσε, επίσης, μια εναλλακτική διευθέτηση στην ανάγκη για επίλυση του Κυπριακού. Ο εσωτερικός νεοφιλελεύθερος εκσυγχρονισμός της «ΤΔΒΚ», καθώς και η ομαλότερη ενσωμάτωση του διεθνούς εμπορίου, θα μπορούσαν να αποτελέσουν λύση στο πρόβλημα της απομόνωσης της κοινότητας. Με άλλα λόγια, αντί της ομοσπονδιακής λύσης με τους Ελληνοκύπριους, προτάθηκε ένα τουρκοκυπριακό – τουρκικό «σχέδιο διευθέτησης», με κοινό παρονομαστή το κεφάλαιο.

Από την άλλη, οι ανησυχίες του τουρκοκυπριακού συνδικαλιστικού κινήματος κινήθηκαν προς αντίθετη κατεύθυνση. Ήδη από τον Μάρτιο του 2008, οι διαμαρτυρίες πυροδοτήθηκαν από μια νέα φάση συνομιλιών μεταξύ του CTP και της τουρκικής κυβέρνησης για τα μέτρα λιτότητας.¹⁵⁸ Παράλληλα, οι πιέσεις του συνδικαλιστικού κινήματος ενάντια στο

¹⁵⁴ Sözen, "Election of April 2009," 339.

¹⁵⁵ Tahsin, "Kuzey Kıbrıs özelinde," 88.

¹⁵⁶ Erhürman, *Kıbrıs 'ın Kuzeyinde*, 101.

¹⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 121.

¹⁵⁸ Moudouros, *State of Exception*, 262-263.

πακέτο λιτότητας που επέβαλε η τουρκική κυβέρνηση, οδήγησαν το κόμμα και σε «ψύχρανση» των σχέσεων με τις ομάδες της νέας αστικής τάξης. Το CTP από ένα σημείο και μετά, δεν μπορούσε να ικανοποιήσει την ετερόκλητη κοινωνική συμμαχία που υπήρχε μόνο εξαιτίας των προηγούμενων εξελίξεων στο Κυπριακό.¹⁵⁹

Δεδομένων των συνθηκών, το CTP αναγκάστηκε το 2009 να ζητήσει πρόωρες εκλογές. Οι «βουλευτικές» εκλογές στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα στις 19 Απριλίου του 2009, πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο ιδιαίτερης κινητικότητας στο Κυπριακό. Ωστόσο, η κατάσταση δεν χαρακτηριζόταν μόνο από αυτό, αλλά και από το «βάρος» που είχε το CTP εξαιτίας της «αποτυχίας» κατά την περίοδο 2004-2009.

Την περίοδο προς τις εκλογές του 2009, το CTP επιδίωξε να μην επαναφέρει έντονα στον δημόσιο διάλογο τα ζητήματα του Κυπριακού και της Ε.Ε. Ειδικά η Ε.Ε., είχε γίνει πλέον σημείο αρνητικών αναφορών, αφού για ένα μεγάλο μέρος των Τουρκοκυπρίων δεν υλοποίησε τις υποσχέσεις της. Έτσι, τόσο το CTP, όσο και η προεκλογική εκστρατεία όλων των μεγάλων κομμάτων, κινήθηκαν περισσότερο σε θέματα κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και διοίκησης.

Η υπόθεση ενσωμάτωσης των Τουρκοκυπρίων σε ένα νόμιμο διεθνές πλαίσιο μέσα από την επίλυση του Κυπριακού, λόγω των εξελίξεων από το 2005 μέχρι και το 2009, έδειχνε μια απόμακρη προοπτική. Το CTP ήταν το κόμμα που κατάφερε να εκφράσει πολιτικά τον στόχο της εξέλιξης των Τουρκοκυπρίων σε ένα νόμιμο διεθνές περιβάλλον και η κατάρρευση αυτού του στόχου, την περίοδο αμέσως μετά τα δημοψηφίσματα, επηρέασε αρνητικά κυρίως το κόμμα.¹⁶⁰ Το CTP ανήλθε στο 29,2%, μειωμένο κατά 15% σε σύγκριση με τις εκλογές του 2005. Αντίθετα, το UBP κέρδισε ποσοστό 44% και επέστρεψε ως μονοκομματική «κυβέρνηση» υπό τον Ιρσέν Κιουτσούκ (Irsen Küçük).¹⁶¹

Όπως καταδεικνύουν οι εκλογές του 2009, η συμμαχία που δημιουργήθηκε από την αποφασιστικότητα για επίλυση του Κυπριακού Προβλήματος, αποδείχθηκε τελικά προσωρινή. Το κυβερνών κόμμα είχε το δύσκολο έργο, όχι μόνο να εκπροσωπήσει τα κατώτερα στρώματα

¹⁵⁹ Erhürman, *Kıbrıs'ın Kuzeyinde*, 40-41.

¹⁶⁰ Sözen, "Election of April 2009," 339-340.

¹⁶¹ Moudouros, *State of Exception*, 263.

και τους μικροαστούς, αλλά και τη νέα αστική τάξη. Εντέλει, η μεγάλη συμμαχία έφτασε στο τέλος της και ένας νέος κύκλος ξεκίνησε υπό την ηγεσία του UBP.¹⁶² Με τις εκλογές του 2009 το UBP επανήλθε στα παραδοσιακά ιστορικά ψηλά του ποσοστά ως κόμμα – κράτος.

¹⁶² Tahsin, “Kuzey Kıbrıs özelinde,” 88-89.

6. ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΙΣ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΤΟΥ 2011: ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΙΑΦΩΝΙΩΝ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

6.1. Η 28^η Ιανουαρίου του 2011 και το σύνθημα «κοινοτική ύπαρξη»: Η ημέρα που εξοργίστηκε η Άγκυρα

Εκτός από τη διάσπαση του κοινωνικού συνασπισμού και τη διπλή πίεση που δέχτηκε το CTP, η περίοδος, ιδιαίτερα μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση, χαρακτηρίστηκε από έντονες διαφωνίες με την Τουρκία. Η έννοια της τουρκοκυπριακής οικονομικής αυτονομίας και η ενίσχυση των τοπικών παραγωγικών δυνάμεων, ήταν στοιχεία συγκρουσιακά και αντίθετα με το πρόγραμμα μετασχηματισμού που ήθελε να επιβάλει το ΑΚΡ.

Πράγματι, το στοιχείο που ενίσχυε την αίσθηση πως η Τουρκία έβλεπε την Τουρκοκυπριακή κοινότητα με διαφορετικό τρόπο, ήταν ο τρόπος με τον οποίο οι αξιωματούχοι της Άγκυρας εξέφραζαν τους πολιτικούς τους στόχους. Για παράδειγμα, ο τότε Υπουργός Επικρατείας, αρμόδιος για τις Κυπριακές Υποθέσεις, Τζεμίλ Τσιτσέκ (Cemil Çiçek), ενώπιον Τουρκοκυπρίων επιχειρηματιών δήλωσε ότι «είναι ευκολότερο να βρει κανείς νερό στην έρημο παρά να ασκήσει πίεση στις κυβερνήσεις της “ΤΔΒΚ” για να προχωρήσουν σε μεταρρυθμίσεις».¹⁶³

Ωστόσο, με την ανάληψη της εξουσίας από το UBP, άρχισαν να υιοθετούνται πιο εύκολα τα μέτρα που διεκδικούσε το μπλοκ εξουσίας στην Τουρκία. Η μονοκομματική «κυβέρνηση» υπό τον Κουτσούκ ανέλαβε, όχι μόνο να υπογράψει, αλλά και να εφαρμόσει τις διατάξεις του νέου τριετούς οικονομικού πρωτοκόλλου για την περίοδο 2010-2012. Από το 2010, ξεκίνησαν περικοπές στον βασικό κατώτατο μισθό και στις υπερωρίες των δημοσίων υπαλλήλων.¹⁶⁴ Έστω και μέσα από προβλήματα και αρκετές διαφοροποιήσεις, η αστική τάξη στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα φαινόταν ευχαριστημένη από την αφοσίωση που έδειχνε το UBP στην εφαρμογή μέτρων του πρωτοκόλλου με την Άγκυρα.¹⁶⁵

¹⁶³ Moudouros, *State of Exception*, 263.

¹⁶⁴ Tahsin, “Kuzey Kıbrıs özelinde,” 89.

¹⁶⁵ Erhürman, *Kıbrıs 'in Kuzeyinde*, 125-126.

Σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο, υπήρχαν αλληλένδετα ζητήματα που αύξαναν τους φόβους και τις ανησυχίες των Τουρκοκυπρίων. Ήδη από τους πρώτους μήνες του 2011, ήταν εμφανές πως οι σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και της Τουρκοκυπριακής κοινότητας εισέρχονταν σε μια εντελώς νέα φάση. Μέρα με τη μέρα, οι σχέσεις της Τουρκίας με τους Τουρκοκύπριους χειροτέρευαν. Η Άγκυρα εμφανίστηκε «επίσημα» με τεράστιες επενδυτικές δραστηριότητες και πιο ολοκληρωμένες απαιτήσεις σε σχέση με τις διαρθρωτικές αλλαγές στην τουρκοκυπριακή οικονομία.¹⁶⁶

Παράλληλα, οι μετανάστες από την Τουρκία αύξαναν ακόμη περισσότερο τις ανησυχίες των Τουρκοκυπρίων. Λόγω της μετανάστευσης, οι περισσότεροι Τουρκοκύπριοι αισθάνονταν πως ο πολιτισμός τους άλλαξε ολοκληρωτικά. Δημιουργήθηκε, έτσι, στους Τουρκοκύπριους η αντίληψη πως βίωναν μια διάβρωση του τοπικού τους πολιτισμού, ως συνέπεια αυτής της εισροής των μεταναστών στο νησί από την Τουρκία.¹⁶⁷

Από την άλλη, ο νόμος για μείωση των μισθών και των κλιμάκων εισδοχής στο δημόσιο που εφάρμοσε η «κυβέρνηση» UBP στην κοινότητα, ονομάστηκε από το συνδικαλιστικό κίνημα «gös yasası», δηλαδή «νόμος της μετανάστευσης».¹⁶⁸ Αξιολογήθηκε πολιτικά και όχι με οικονομικά κριτήρια, ως μια προσπάθεια ιδεολογικής πειθάρχησης των Τουρκοκυπρίων, αποδυνάμωσης του βασικού «τουρκοκυπριακού τομέα» (δημόσιο), με συνέπεια τον εξαναγκασμό σε μετανάστευση.¹⁶⁹

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο των προαναφερθέντων ζητημάτων, το τουρκοκυπριακό συνδικαλιστικό κίνημα αντιλήφθηκε, πως αυτή η «οικονομική επιθετικότητα» και η εντατικοποίηση του αυταρχισμού από την κυβέρνηση AKP, λειτουργούσαν ως εργαλεία για την περαιτέρω περιθωριοποίηση, τόσο της ταυτότητας τους, όσο και από ό,τι απέμεινε ως τουρκοκυπριακό στην ίδια την κοινότητα. Το αποκορύφωμα της τουρκοκυπριακής αντίδρασης στα νέα δεδομένα, καταγράφηκε στη μαζική συγκέντρωση της 28^{ης} Ιανουαρίου του 2011, υπό το γενικό σύνθημα της διασφάλισης της «κοινοτικής ύπαρξης» (Toplumsal Varoluş Mitingleri).¹⁷⁰

¹⁶⁶ Hatay and Bryant, *Negotiating the Cyprus Problem(s)*, 17.

¹⁶⁷ Bryant and Yakinthou, *Cypriot Perceptions*, 27.

¹⁶⁸ Bryant, "Living with Liminality," 130.

¹⁶⁹ "Hem AKP hem UBP uyarıldı", *Ortam*, 29/10/2009.

¹⁷⁰ Moudouros, *State of Exception*, 264.

Το συλλαλητήριο οργανώθηκε από τη Συνδικαλιστική Πλατφόρμα και στόχευε να αποσαφηνίσει τις διαφωνίες μεγάλων τμημάτων της κοινωνίας, όσον αφορά το περιεχόμενο των τριετών οικονομικών πρωτοκόλλων, καθώς και τις τεράστιες επενδυτικές δραστηριότητες της Τουρκίας στην κοινότητα.¹⁷¹ Ωστόσο, λόγω της προϋπάρχουσας πόλωσης στις σχέσεις Τουρκίας και Τουρκοκυπρίων, η 28^η Ιανουαρίου καταγράφηκε ως «η ημέρα που εξοργίστηκε η Άγκυρα».¹⁷²

Οι δηλώσεις του Πρωθυπουργού Ερντογάν, αμέσως μετά τη μεγάλη διαμαρτυρία της 28^{ης} Ιανουαρίου, αντανakλούσαν μια ακραία μορφή πατερναλισμού.¹⁷³ Συγκεκριμένα ανέφερε: «Τον τελευταίο καιρό υπήρξαν προκλητικές διαδηλώσεις στη Βόρεια Κύπρο. Αυτές οι διαδηλώσεις οργανώνονται σε συνεργασία με τους Ελληνοκύπριους. Μας λένε να φύγουμε. Δεν έχουν δικαίωμα να συμμετέχουν σε τέτοιες διαδηλώσεις κατά της Τουρκίας. Ο χαμηλότερος μισθός των δημοσίων υπαλλήλων πλησιάζει τις 10.000 τουρκικές λίρες... Ό,τι δουλεία έχει η Ελλάδα στην Κύπρο, την ίδια δουλεία, για στρατηγικούς λόγους, έχει και η Τουρκία. Είναι πολύ ύποπτο, που αυτοί που “τρέφονται” από τη χώρα μας, επιλέγουν τέτοιους δρόμους (Ülkemizden beslenenlerin bu yola girmesi manidardır).»¹⁷⁴

Δεδομένης της νέας κατάστασης, την περίοδο μετά τα δημοψηφίσματα, ο ιδιαίτερος πατερναλισμός σηματοδότησε το επίσημο κλείσιμο ενός κύκλου και το άνοιγμα ενός νέου στις τουρκοκυπριακές σχέσεις με την Τουρκία. Η χρήση της τουρκικής λέξης «besleme», δηλαδή «θετό παιδί», που χρησιμοποιούσε ο Ερντογάν στις δηλώσεις του για να περιγράψει τους Τουρκοκύπριους που διαμαρτύρονταν κατά των μέτρων λιτότητας, διαμόρφωσε μια ιδεολογική στάση και μια ξεκάθαρη περιγραφή των ισορροπιών που ζητούσε η κυβέρνηση ΑΚΡ.

Η «υποβάθμιση» του τουρκοκυπριακού πολιτικού καθεστώτος σε μια τουρκική περιφέρεια χαρακτηρίστηκε από πολλούς Τουρκοκύπριους με σαρκαστικό τρόπο. Μετά τις δηλώσεις του Ερντογάν στον τουρκοκυπριακό δημόσιο χώρο, τονίστηκε ειρωνικά: «Ο Ερντογάν, σε κάθε περίπτωση, έχει αρχίσει να μιλάει σαν αποικιστής. Δεν έχουμε ανάγκη για “πρόεδρο” σε μια κυβέρνηση μαριονέτα. Το κράτος που ονομάζεται “ΤΔΒΚ” πρέπει να

¹⁷¹ Hatay and Bryant, *Turkish Perceptions*, 45.

¹⁷² Moudouros, *State of Exception*, 264.

¹⁷³ Bryant and Yakinthou, *Cypriot Perceptions*, 36.

¹⁷⁴ Hatay and Bryant, *Turkish Perceptions*, 45-46.

προσαρτηθεί στην Τουρκία και να διοριστεί κυβερνήτης, ούτως ώστε να γίνει μια σύγχρονη αποικία.»¹⁷⁵ Φαινόταν, λοιπόν, πως για πολλούς Τουρκοκύπριους, η παρουσία της Τουρκίας στην Κύπρο αποσυνδέθηκε από την τουρκοκυπριακή ύπαρξη. Η Τουρκία ήταν παρούσα χωρίς να χρειάζεται τη «δικαιολογία» των Τουρκοκυπρίων.¹⁷⁶

Ο Τούρκος δημοσιογράφος Κάντρι Γκιουρσέλ (Kadri Gürsel) δήλωσε, με επικριτικό τρόπο στην εφημερίδα *Milliyet*, απευθυνόμενος στον Ερντογάν: «Αν έχεις τη δύναμη τότε λύσε το πρόβλημα με την προσάρτηση της “ΤΔΒΚ”. Μόνο τότε θα έχεις το δικαίωμα να συμπεριφέρεσαι στον “πρόεδρο” της “ΤΔΒΚ” ως κυβερνήτη του 82^{ου} νομού της Τουρκίας. Μόνο τότε θα μπορείς να καταστείλεις με αστυνομική βία τις διαδηλώσεις διαμαρτυρίας στην Κύπρο, όπως κάνεις και στους άλλους 81 νομούς.»

Επιλέον, πρόσθεσε: «Πολλοί κρατικοί αξιωματούχοι και πολιτικοί παράγοντες της Τουρκίας, στην πραγματικότητα, αντιλαμβάνονταν την “ΤΔΒΚ” ως ένα νομό της Τουρκίας έστω και αν χρησιμοποιούσαν διαφορετικό όνομα. Στο βάθος η υποτιμητική γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Ερντογάν στις δηλώσεις του ενάντια στους Τουρκοκύπριους έχει και άλλες αιτίες. Ότι και αν έκανε το ΑΚΡ στα βόρεια της Κύπρου, με στόχο την συντηρητικοποίηση δεν πέτυχε... Η Βόρεια Κύπρος στέκεται μακριά από την πολιτική κουλτούρα του ΑΚΡ...»¹⁷⁷

6.2. Η ενίσχυση της τουρκοκυπριακής εθνο-κοινοτικής ταυτότητας

Παρ' όλα αυτά, οι κινητοποιήσεις στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα συνεχίστηκαν. Το ευρύτερο πλαίσιο των κινητοποιήσεων του 2011, ανέδειξε κάποια ζητήματα που δεν ήταν νέα, αλλά τέθηκαν δημοσίως με διαφορετικές και πιο έντονες υπογραμμίσεις. Οι κινητοποιήσεις του 2011 είχαν ως κεντρικό σύνθημα την κοινοτική «ανεξαρτησία» και το δικαίωμα της ύπαρξης της Τουρκοκυπριακής κοινότητας αυτόνομα και από την Ελληνοκυπριακή κοινότητα και από την Τουρκία. Η Τουρκία με τις πολιτικές επιταγές της για μεταρρυθμίσεις, φάνταζε περισσότερο ως μια δύναμη εξωτερικής επιβολής παρά στήριξης.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Bryant and Yakinthou, *Cypriot Perceptions*, 37.

¹⁷⁶ Moudouros, *State of Exception*, 265.

¹⁷⁷ Kadri Gürsel, “Yavrulaştırmadı, ‘besleme’ diyor”, *Milliyet*, 10/2/2011.

¹⁷⁸ Ιωάννου, *Ο Ντενκτας στον Νότο*, 151.

Η σημασία των δηλώσεων του Ερντογάν κατά του συλλαλητηρίου της «κοινοτικής ύπαρξης» της 28^{ης} Ιανουαρίου του 2011, και ακόμη περισσότερο η μαζική αντίδραση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας καθ' όλη τη διάρκεια του 2011, είναι εξελίξεις που απαιτούν μια πιο προσεκτική ανάλυση της στροφής των Τουρκοκυπρίων, ιδιαίτερα όσον αφορά τη σχέση τους με την Τουρκία, αλλά και της θέσης τους στην ίδια την ιστορία της Κύπρου. Η χρήση του γενικού τίτλου στις διαμαρτυρίες ως αξίωση προστασίας της κοινοτικής ύπαρξης είναι από μόνη της σημαντική. Η ιστορικότητα του όρου «toplumsal» και το πολιτικό πλαίσιο καθιστούν σαφές, ότι οι Τουρκοκύπριοι τόνιζαν την «κοινοτική ύπαρξη», δηλαδή την ύπαρξη τους και, επομένως, την ανάγκη σεβασμού μιας αυτόνομης πολιτικής οντότητας που να βασιζόταν σε μια συγκεκριμένη κυπριακή κοινοτική ταυτότητα.¹⁷⁹

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η ενίσχυση της τουρκοκυπριακής εθνο-κοινοτικής ταυτότητας, που εκφράστηκε την περίοδο μετά τα δημοψηφίσματα, είχε διπλή σημασία. Από τη μια πλευρά, ήταν η έκφραση της ωρίμανσης για μια αυτόνομη εξουσία. Για παράδειγμα, η παραλλαγή του συνθήματος «Αυτή η χώρα είναι δική μας» («Bu memleket bizim»), σε «Αυτή η χώρα είναι δική μας, και θα τη διοικήσουμε» («Bu memleket bizim, biz yöneteceğiz»), υπογράμμιζε την επιθυμία για μια μορφή αυτοδιάθεσης.

Από την άλλη, η ενισχυμένη εθνο-κοινοτική ταυτότητα απευθυνόταν, τόσο στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα, όσο και στην Τουρκία.¹⁸⁰ Χαρακτηριστικό το σύνθημα «Ούτε επαρχία της Τουρκίας, ούτε συμπλήρωμα των Ελληνοκυπρίων». Ήταν μια πολιτική δήλωση που επιδίωκε να θέσει πιο ξεκάθαρα όρια στη σχέση της κοινότητας όχι μόνο με την Τουρκία, αλλά και με την Ελληνοκυπριακή κοινότητα. Η δήλωση αυτή σήμαινε την άρνηση υπαγωγής είτε σε ένα τουρκικό, είτε σε ένα ελληνοκυπριακό ηγεμονικό πλαίσιο.¹⁸¹

Η διπλή αυτή έκφραση των Τουρκοκυπρίων για αυτόνομη εξουσία, η οποία κυριάρχησε την περίοδο μετά τα δημοψηφίσματα, ήταν αποτέλεσμα της απογοήτευσης που προκλήθηκε από την αποτυχία διευθέτησης του Κυπριακού Προβλήματος το 2004, της αποικιοκρατικής αντίληψης της Τουρκίας και της συγκέντρωσης όλων των αντιφάσεων που προέκυψαν από την ιστορική εμπειρία των χωριστών δομών εξουσίας στο νησί από το 1974. Δηλαδή, τις

¹⁷⁹ Moudouros, *State of Exception*, 265.

¹⁸⁰ Hatay and Bryant, *Negotiating the Cyprus Problem(s)*, 19.

¹⁸¹ Ιωάννου, *Ο Ντενκτας στον Νότο*, 151.

αντιφάσεις που προέκυψαν ως αποτέλεσμα του εγκλωβισμού της Τουρκοκυπριακής κοινότητας στην κυπριακή κατάσταση εξαίρεσης.

Η ωρίμανση και η εντονότερη έκφραση αυτής της «παράξενης» τουρκοκυπριακής συνείδησης για αυτονομία, δεν ήταν μια ιδεολογικά ομοιογενής και σταθερή διαδικασία. Ο γεωγραφικός διαχωρισμός του 1974 ενέτεινε αυτή τη διαδικασία. Η ύπαρξη και η λειτουργία παράνομων δομών, αρχικά του Τουρκικού Ομόσπονδου Κράτους αλλά ειδικότερα της «ΤΔΒΚ», ήταν παράγοντες που ανεξάρτητα από τις διαφωνίες δημιούργησαν μια συνείδηση ως απάντηση στην ανάγκη της τουρκοκυπριακής κοινότητας για αυτοδιοίκηση.

Το κράτος, οι θεσμοί, τα σύμβολα και η πολιτική και οικονομική δραστηριότητα που ήταν εντελώς ξεχωριστά από τους Ελληνοκύπριους, ήταν μερικά από τα στοιχεία στην καθημερινή ζωή που ενσωμάτωσαν σταδιακά την Τουρκοκυπριακή κοινότητα σε αυτές τις δομές και σε κάποιο βαθμό μείωσαν τις διαφωνίες. Τα πολιτικά κόμματα όπως το CTP και το TKP, που παραδοσιακά επέκριναν τη δημιουργία διχοτομικών πολιτικών δομών, έφτασαν, με το πέρασμα του χρόνου, να αποτελούν μέρος της διοίκησής τους.¹⁸²

Ωστόσο, αυτή η συγκεκριμένη πτυχή της τουρκοκυπριακής αυτοδιοίκησης δεν μπορούσε να εκπληρωθεί, διότι οι δομές εξουσίας που προέκυψαν μετά το 1974 διατήρησαν την οριακή κατάσταση. Η αντίφαση των παράνομων δομών έγκειται στο γεγονός ότι, αφενός οικοδόμησαν το πλαίσιο για την ωριμότητα μιας αυτόνομης εξουσίας, αφετέρου οι δομές αυτές υπονόμευαν την προοπτική εκπλήρωσης αυτής της εξουσίας λόγω της παρέμβασης της Άγκυρας σε όλα τα επίπεδα.

Οι εν λόγω αντιφάσεις με τη σειρά τους, οδήγησαν στην αυξανόμενη αβεβαιότητα για το μέλλον στην πολιτική ζωή των Τουρκοκυπρίων.¹⁸³ Αυτή η πολύπλοκη και αντιφατική διαδικασία ωρίμανσης της τουρκοκυπριακής συνείδησης συνέβαλε, επίσης, αποφασιστικά στην αλλαγή της ίδιας της τουρκοκυπριακής ταυτότητας. Συνέβαλε στην αλλαγή του περιεχομένου του τουρκοκυπριακού αυτοπροσδιορισμού και βούλησης για αυτονομία. Οι πολιτικές ευαισθησίες της κοινότητας, εκφράστηκαν αυτά τα χρόνια με δύο βασικά μηνύματα.

¹⁸² Moudouros, *State of Exception*, 266-267.

¹⁸³ Bryant, "Living with Liminality," 126-127.

Το πρώτο ήταν η διεκδίκηση μιας αυτόνομης ύπαρξης μέσω του μηνύματος της «πολιτικής ωριμότητας» των Τουρκοκυπρίων. Εάν στη συλλογική μνήμη των Τουρκοκυπρίων πριν από το 1974 το εμπόδιο ήταν οι Ελληνοκύπριοι, μετά το 1974 το εμπόδιο ήταν η Τουρκία. Το δεύτερο μήνυμα ήταν μια έκφραση άγχους που αναπαραγόταν από το καθεστώς της «μόνιμης οριακής κατάστασης». Η ανησυχία αφορά την υπονόμευση του κοινοτικού καθεστώτος των Τουρκοκυπρίων και την απειλή μετατροπής τους σε πολιτική μειονότητα.

Με το Κυπριακό άλτο, οι Τουρκοκύπριοι παραμένουν στο όριο μιας κατάστασης εξαίρεσης. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι, ότι εφόσον η ωρίμανση της διεκδίκησης της τουρκοκυπριακής αυτονομίας μετά το 1974 δεν ήταν μια ομοιογενής και σταθερή διαδικασία, η συνέχιση των συνθηκών που οδήγησαν στην τουρκοκυπριακή αντίσταση δεν μπορεί να θεωρηθεί «δεδομένη και σταθερή». Το συνεχιζόμενο κενό στο Κυπριακό, σε συνδυασμό με την αστάθεια στις τουρκοκυπριακές – τουρκικές σχέσεις και την πολιτική δύναμη του τουρκικού κράτους, διαμορφώνουν τη δυναμική μετασχηματισμού της ίδιας της τουρκοκυπριακής αντίστασης.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Moudouros, *State of Exception*, 267-269.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέσα σε ένα περιβάλλον γενικευμένης κρίσης στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, το Σχέδιο Ανάν αποτέλεσε ένα βασικό χαρακτηριστικό της «πολιτικής ευκαιρίας» των Τουρκοκυπρίων για την επίλυση του Κυπριακού Προβλήματος. Το σχέδιο μετατράπηκε σε ένα εναλλακτικό πολιτικό πρόγραμμα με συγκεκριμένες προβλέψεις για αλλαγές στην καθημερινή «έγκλειστη» ζωή των Τουρκοκυπρίων. Κάθε ξεχωριστό τμήμα της συμμαχίας της αντιπολίτευσης, αν και με διαφορετικές αντιλήψεις, εντόπισε λόγους για να το υποστηρίξει.

Τα μεγάλα συλλαλητήρια της πλατφόρμας «Κοινό Όραμα» και οι διαφορετικές μορφές που πήρε το τουρκοκυπριακό κοινωνικό κίνημα, ήταν εξελίξεις που διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο εκείνη την περίοδο. Χιλιάδες διαδηλωτές γέμιζαν τις πλατείες με πανό και συνθήματα, επιβεβαιώνοντας ότι εντός της Τουρκοκυπριακής κοινότητας η πλειοψηφία των Τουρκοκυπρίων επιθυμούσε διευθέτηση του Κυπριακού Προβλήματος με βάση το Σχέδιο Ανάν.

Η αλλαγή της στάσης της Τουρκίας ενώπιον της συγκεκριμένης πρωτοβουλίας του Ο.Η.Ε., αποτέλεσε το δεύτερο βασικό χαρακτηριστικό αυτής της «πολιτικής ευκαιρίας». Σε αντίθεση με τις προηγούμενες κυβερνήσεις στην Τουρκία, οι οποίες βασίζονταν σε εθνικιστικές γραμμές και παρουσίαζαν το ζήτημα ως πρόβλημα «εθνικής υπόθεσης» και ως ζήτημα «εθνικής ασφάλειας», το ΑΚΡ αγκάλιασε τις τουρκοκυπριακές δυνάμεις της λύσης και υποστήριξε την επίλυση του Κυπριακού Προβλήματος με βάση το Σχέδιο Ανάν.

Όντως, η ιδέα για ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), οδήγησε το τουρκικό κόμμα σε έναν «εξευρωπαϊσμό» και μια σημαντική μετατόπιση της θέσης του στο Κυπριακό. Για το ΑΚΡ ο τερματισμός του στάτους κβο και η επίτευξη μιας σημαντικής προόδου στο Κυπριακό, ήταν σημαντικοί στόχοι της εξωτερικής πολιτικής. Η πολιτική αυτή του ΑΚΡ, πριν από τα δημοψηφίσματα, μπορεί να περιγραφεί και ως στρατηγική για την απόδειξη της προθυμίας της τουρκικής κυβέρνησης να επιδιώξει λύση μέσω μιας θετικής στάσης απέναντι στις διαπραγματεύσεις και να διαμορφώσει μια νέα στάση με βάση το Σχέδιο Ανάν.

Ως εκ τούτου, η ευρύτερη τουρκοκυπριακή κοινωνική συμμαχία που ηγεμόνευσε ιδεολογικά και πήρε πολιτική μορφή στις «βουλευτικές» εκλογές του 2003, σε συνδυασμό με τη θετική στάση και υποστήριξη της τουρκικής κυβέρνησης απέναντι στο σχέδιο, συνέβαλαν καθοριστικά στην περιθωριοποίηση του Τουρκοκύπριου ηγέτη και της συμμαχίας του, που στέκονταν ενάντια στο σχέδιο. Ο Ντενκτάς, ως πολιτικός ηγέτης, ηττήθηκε απόλυτα μέσα στην ίδια την κοινότητά του. Αυτές οι αυξανόμενες αλλαγές πριν από τα δημοψηφίσματα του 2004, ανέτρεψαν πλήρως τις πολιτικές ισορροπίες της Τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Ωστόσο, όλα φαίνεται να άλλαξαν μετά τα δημοψηφίσματα το 2004. Οι σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Τουρκοκυπριακής κοινότητας φαίνεται να εισήλθαν σε μια εντελώς νέα φάση. Σε αντίθεση με πριν, το Κυπριακό Πρόβλημα δεν αποτελούσε πρωταρχική σημασία για το τουρκικό κόμμα. Αν και η πολιτική της Τουρκίας απέναντι στην Κύπρο ήταν πιο ευέλικτη από ό,τι πριν την έναρξη της διαδικασίας ένταξής της στην Ε.Ε., η ρητορική της Άγκυρας δεν αντικατοπτριζόταν στο επίπεδο συμβιβασμού, που είχε υιοθετηθεί πριν από τα δημοψηφίσματα.

Η κυβέρνηση Ερντογάν προσπάθησε να εκμεταλλευτεί αμέσως τα πλεονεκτήματα που απέκτησε με τη θετική στάση της στο σχέδιο του Ο.Η.Ε. Για το ΑΚΡ, το τουρκοκυπριακό «Ναι» σε συνδυασμό με την ελληνοκυπριακή απόρριψη του σχεδίου, αποτέλεσαν τη «μεγαλύτερη διπλωματική νίκη της Τουρκίας τα τελευταία 50 χρόνια». Για την κυβέρνηση Ερντογάν, ήταν μια περίοδος νέας οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής πολιτικής στην «ΤΔΒΚ». Η «άλλη Τουρκία» που βίωναν οι Τουρκοκύπριοι μετά τα δημοψηφίσματα, ήταν η «νέα Τουρκία» του Ερντογάν, η οποία είχε στόχο να επιβάλει μια νεοφιλελεύθερη δομική αλλαγή χωρίς, ωστόσο, αυτή η προσπάθεια να εκδηλωθεί σε «κανονικά» παραδείγματα.

Μέσα σε αυτό το νέο πλαίσιο που χαρακτηρίστηκε από την «οικονομική επιθετικότητα» και την εντατικοποίηση του αυταρχισμού της κυβέρνησης ΑΚΡ, η τουρκοκυπριακή αντίδραση καταγράφηκε για άλλη μια φορά στις κινητοποιήσεις του 2011. Η πλειοψηφία των Τουρκοκυπρίων, δεν εμπιστευόταν πλέον την Τουρκία. Ήταν μια περίοδος που οι σχέσεις Τουρκίας και Τουρκοκυπριακής κοινότητας, χειροτέρευαν μέρα με τη μέρα.

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ

Asmussen, Jan. "Cyprus after the failure of the Annan-Plan." *European Centre for Minority Issues (ECMI)*, June 1, 2004.

Ayberk, Ibrahim, Sait Aksit and Ali Dayıođlu. "Bir De Facto Devlet Olarak Kuzey Kıbrıs'ta Sivil Toplum: Toplumsal Tepki, Kıbrıs Türk Sendikaları ve Türkiye'yle İlişkiler." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 16, no. 64 (December 2019): 127-144, DOI: 10.33458/uidergisi.653013.

Babalı, Tuncay. "Turkish foreign policy toward transcausia after the end of the Cold War (1991-1995)." A Dissertation Submitted to the Department of Politics for the Degree of MA International Studies and Diplomacy., University of London, 1996.

Baç, Meltem Müftüler. "Turkey's Predicament in the Post - Cold War Era." *Futures: The journal of policy planning and futures studies* 28, no.3 (April 1996): 255-68.

Bahçeli, Tozun, and Sid Noel. "The Rise of the AK Party and Ankara's Changing Role: Paving the Way for the 'Yes'." in *Reunifying Cyprus: The Annan Plan and Beyond*, edited by Andrekos Varnava and Hubert Faustmann, 236-247. London: I.B.Tauris, 2009.

Balta, Evren. "From Geopolitical Competition to Strategic Partnership: Turkey and Russia after The Cold War." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 16, no. 63 (September 2019): 69-86, DOI: 10.33458/uidergisi.621309.

Bozkurt, Umut. "Turkey: From the 'Motherland' to the 'IMF of Northern Cyprus'?" *The Cyprus Review* 26, no.1 (Spring 2014): 83-105.

Bryant, Rebecca. "Living with Liminality: De Facto States on the Threshold of the Global." *The Brown Journal of World Affairs* 20, no. 2 (Spring / Summer 2014): 125-143.

Bryant, Rebecca. and Christalla Yakinthou, *Cypriot Perceptions of Turkey*. (Istanbul: TESEV Publications, 2012.

Çarkoğlu, Ali, and Ahmet Sözen. "The Turkish Cypriot General Elections of December 2003: Setting the Stage for Resolving the Cyprus Conflict?" *South European Society and Politics* 9, no.3 (Winter 2004): 122-136, DOI: 10.1080/1360874042000271898.

Çelenk, Ayşe Aslihan. "The Restructuring of Turkey's Policy towards Cyprus: The Justice and Development Party's Struggle for Power." *Turkish Studies* 8, no.3 (September 2017): 349-363.

Damgacı, Ahenk Yılğın, and Uğur Ulaş Dağlı. "Shifting Boundaries of Divided City Nicosia Through Social Actors." *Space and Culture* 21, no.1 (January 2018): 482-494, doi.org/10.1177/1206331217749763.

Demetriou, Olga. "To Cross or Not to Cross? Subjectivization and the Absent State in Cyprus." *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 13, no. 4 (December 2007): 987-1006.

Dodd, Clement. "Recent Parliamentary Elections in The Turkish Republic of Northern Cyprus." *Marmara Journal of European Studies* 11, no.1-2 (2003): 1-14.

Erhürman, Tufan. *Kıbrıs'ın Kuzeyinde Yeni Sol. Kıbrıs Türk Soluna Eleştirel bir bakış*. Lefkoşa: Işık Kitabevi Yayınları, 2010.

Hannay, David. *Cyprus: The Search for a Solution*. London, New York: I.B. Tauris, 2005.

Hatay, Mete, and Rebecca Bryant. *Negotiating the Cyprus Problem(s)*. Istanbul: TESEV Publications, 2011.

Hatay, Mete, and Rebecca Bryant. *Turkish Perceptions of Cyprus: 1948 to the Present*. Nicosia: PRIO Cyprus Centre, 2015.

Kaliber, Alper. “Re-imagining Cyprus: The rise of Regionalism in Turkey’s Security Lexicon.” in *Cyprus: A Conflict at the Crossroads*, edited by Thomas Diez, Natalie Tocci, 105-123. Manchester & New York: Manchester University Press, 2009.

Kaliber, Alper. “Securing the Ground Through Securitized 'Foreign' Policy: The Cyprus Case,” *Security Dialogue* 36, no. 3 (September 2005): 325.

Kızılyürek, Niyazi. *Ulus Kaçağı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.

Kızılyürek, Niyazi. *Από τον Κεμαλισμό στον Ερντογανισμό: Η πορεία της σύγχρονης Τουρκίας και οι Τουρκοκύπριοι*. Λεμεσός: Εκδόσεις Ετεροτοπία, 2021.

Kyris, George. “The EU, Turkey and the Cyprus Problem: The Failure of a Catalyst?” in *Turkey and the EU*, edited by Firat Cengiz and Lars Hoffmann, 1-33. London: Routledge, 2013.

Kyris, George. “The European Union and the Cyprus problem: a story of limited impetus.” *The Eastern Journal of European Studies* 3, no.1 (June 2012): 87-99.

Mehmetçik, Mustafa Semih. “1974 sonrası Kıbrıslı Türklerin kimlik arayışı ve siyasallaşma süreci.” in *Kıbrıslılık*, edited by Mehmet Hasgüler, 146-222. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

Moudouros, Nikos. *State of Exception in the Mediterranean: Turkey and the Turkish Cypriot Community*. Switzerland: Palgrave Macmillan, 2021.

Moulakis, Athanasios. “Power-Sharing and its Discontents: Dysfunctional Constitutional Arrangements and the Failure of the Annan Plan for a Reunified Cyprus.” *Middle East Studies* 43, no.4 (July 2007): 531-56.

Murinson, Alexander. “Turkish Foreign Policy in the Twenty-First Century.” The Begin-Sadat Center for Strategic Studies, *Mideast Security and Policy Studies* 97, (September 2012): 1-31.

Report of the Secretary General to the Security Council on his mission of good offices in Cyprus, S/2003/398, 1 Απριλίου 2003.

Reports of the secretary-general to the security council on his mission of good offices in Cyprus UN S/2004/437, 28 Μαΐου 2004.

Şimşir, Bilâl Niyazi. *AB, AKP ve Kıbrıs*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2004.

Sözen, Ahmet, and Kudret Özersay, “The Annan Plan: State Succession or Continuity.” *Middle Eastern Studies* 43, no.1 (January 2007): 125-141.

Sözen, Ahmet. “The Turkish Cypriot Legislative Election of April 2009: Towards the ‘Lait Roll of the Dice in the Cyprus Conflict?’.” *South European Society and Politics* 14, No.3 (January 2010): 337-350, DOI: 10.1080/13608740903416345.

Sözer, Ahmet. “The Turkish Cypriot Legislative Election of February 2005: The Rise of CTP/BG.” *South European Society and Politics* 10, no.3 (November 2005): 465 — 475, DOI: 10.1080/13608740500282363.

Tahsin, Emine. “Kuzey Kıbrıs özelinde neoliberal dönüşümün boyutları.” *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 5, no.2 (December 2014): 78-95.

Webster, Craig, and Dallen J. Timothy. “Travelling to the ‘Other Side’: the Occupied Zone and Greek Cypriot Views of Crossing the Green Line.” *Tourism Geographies* 8, no. 2 (May 2006): 162-181, DOI: 10.1080/14616680600585513.

Yashin, Yael Navaro. *The Make-Believe Space. Affective Geography in a Postwar Policy*. Durham and London: Duke University Press, 2012.

Yılmaz, Muzaffer Ercan. “The Cyprus conflict and the annan plan: why one more failure?” *Ege Akademik Bakış Dergisi* 5, no.1 (May 2005): 29-39.

Αναγνωστοπούλου, Σία. *Τουρκικός Εκσυγχρονισμός Ισλάμ και Τουρκοκύπριοι στη Δαιδάλωση Διαδρομή του Κεμαλισμού*. Αθήνα: Εκδόσεις βιβλιόραμα, 2004.

Βενιζέλος, Κώστας, Μιχάλης Ιγνατίου, και Νίκος Μελέτης. *Σχέδιο Ανάν: το μουσικό παζάρι. Οι 129 ημέρες που συγκλόνισαν τον ελληνισμό*. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, 2005.

Ιωάννου, Γρηγόρης. *Ο Ντενκτας στον Νότο: Η Κανονικοποίηση Της Διχοτόμησης Στην Ελληνοκυπριακή Πλευρά*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ψηφίδες, 2019.

Περικλέους, Χρυσόστομος. *Το Δημοψήφισμα του 2004, Το Περιφερειακό και Διεθνές Περιβάλλον, η Πρόσληψη της Λύσης και η Συγκυρία*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2007.

Συρίγος, Άγγελος. *Σχέδιο Ανάν: Οι κληρονομίες του παρελθόντος και οι προοπτικές του μέλλοντος*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2005.

Χατζηδημητρίου, Τάκης. *Το δημοψήφισμα της 24ης Απριλίου 2004 και η λύση του Κυπριακού*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2006.

Πηγές από εφημερίδες και ΜΜΕ

“Akıncı: Çözüm istiyoruz...” *Ortam*, 25 April 2004.

“Bu sesi duyun!”, *Kıbrıs*, 15 January 2003.

“Bu sesi duyun!”, *Kıbrıs*, 15 January 2003.

“Buruk Sevinç”, *Ortam*, 25 April 2004.

“Diplomasi atağı!”, *Yeni Düzen*, 26 February 2004.

“Emotion as Cyprus border opens”, *BBCNews*, 23 April 2003.

“Gençler kazanacak”, *Yeni Düzen*, 08 January 2003.

“Gençlik Kararlı: Geleceğimizi Kurtaracağız”, *Yeni Düzen*, 03 January 2003.

“Gençlik Kararlı: Geleceğimizi Kurtaracağız”, *Yeni Düzen*, 03 January 2003.

“Halk iradesine polis copu”, *Kıbrıs*, 26 March 2003.

“Halk, kararını yineledi: Çözüm ve AB”, *Kıbrıs*, 28 February 2003.

- “Halkın zaferi”, *Yeni Düzen*, 24 April 2003.
- “Hem AKP hem UBP uyarıldı”, *Ortam*, 29 October 2009.
- “İstanbul’da barışa destek”, *Yeni Düzen*, 05 January 2003.
- “Kapılar açılıyor”, *Afrika*, 22 April 2003.
- “Kıbrıs Türkü, kararını verdi: Çözüm ve AB”, *Kıbrıs*, 28 November 2002.
- “Mitinge katılımı engellemeye çalışıyorlar!”, *Kıbrıs*, 12 January 2003.
- “Serdar Denктаş: KKTC’de artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak”, *Ortam*, 25 April 2004.
- “Statüko çö-ke-cek!”, *Yeni Düzen*, 22 April 2003.
- Bilâ, Fikret. “Denктаş: Büyük kazık yiyeceğiz.” *Milliyet*, 06 April 2004.
- Çevikcan, Serpil. “Erdoğan-Denктаş dostça ayrıldı.” *Milliyet*, 07 April 2004.
- Gürsel, Kadri. “Yavrulaştırmadı, ‘besleme’ diyor.” *Milliyet*, 10 February 2011.
- Harman, Doğan. “Halkın zaferi...%65 Evet, %35 Hayır.” *Kıbrıslı*, 25 April 2004.
- KKTC, Cumhuriyet Meclisi Tutamak Dergisi*, 26’inci Birleşim, 03 January 2003.
- KKTC, Cumhuriyet Meclisi Tutamak Dergisi*, 27’inci Birleşim, 30 April 2004.
- KKTC, Cumhuriyet Meclisi Tutamak Dergisi*, 67’inci Birleşim, 15 June 2001.
- KKTC, Cumhuriyet Meclisi Tutamak Dergisi*, 80’inci Birleşim, 04 August 2000.
- Şık, Barkın. “Askerler direnecek mi?” *Milliyet*, 03 April 2004.
- Tümerkan, Mete. “Soyer’den çarpıcı itiraf!” *Haber Kıbrıs*, 17 February 2013.